

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΘΥΣΙΑΣ (Γ. Β. Μ.)	105
◆ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (Καθηγ. Ἀγγελικῆς Π. Νικολοπούλου)	107
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ (Καθηγ. Ἐλένης Γκελιτή - Δούκα)	116
◆ ΘΕΣΜΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΤΙΘΕΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΗΘΙΚΗΝ (Φιλολάου Δ. Δημητρίου)	120
◆ THOMAS STERNS ELIOT (Βασ. Κ. Σταθάκη)	126
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΠΑΓΙΔΕΣ (Πανορμίτη)	128
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	129
◆ ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ (Καθηγητοῦ Χρήστου Γιαμδριᾶ)	131
◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Χ.Γ.)	132
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ἐνημερώσεως τῆς Χ.Ε.Ε.)	133
◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γ.)	135

ΕΤΟΣ 66ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2003

ΑΡΙΘ. 640

€ 0,90

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

E. N. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τὸ ἀληθινὸ τοῦ πρόσωπο καὶ

ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου τοῦ

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 66ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2003

Άριθ. 640

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΘΥΣΙΑΣ

Οι ημέρες που πλησιάζουν φέρνουν στη σκέψη μας τὸ κοσμοσωτήριο γεγονός τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Τῆς πιὸ μεγάλης καὶ μοναδικῆς θυσίας ποὺ γνώρισε ποτὲ ὁ κόσμος. Τῆς θυσίας ἀπὸ τὴν ὁποία ἀνέβλυσε ὁ πλουσιοπάροχος ποταμὸς τῶν δωρεῶν τοῦ οὐρανοῦ. Εἶναι ἡ θυσία ποὺ προσεφέρθη μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ καθαρῶσιν «τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι» (Ἐβρ. θ' 14). Εἶναι ἡ ὑπέρτατη θυσία, μὲ τὴν ὁποία ὁ οὐράνιος Πατέρας εὐδόκησε «νὰ ἀποκαταλλάξῃ τὰ πάντα ἐν Χριστῷ, νὰ εἰρηνοποιήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, καὶ νὰ παραστήσῃ ἡμᾶς, τοὺς ἀπηλλοτριωμένους ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐξ αἰτίας τῶν πονηρῶν ἔργων μας, ἀγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους ἐνώπιον Του» (Κολοσ. α' 20 - 22). Ἡ σωτηρία μας διὰ τοῦ Σταυροῦ.

Θυσία! Κανένα μεγάλο ἔργο δὲν ἔγινε ποτὲ χωρὶς νὰ προηγηθῇ θυσία. Ὅλα τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα τῆς ἀνθρωπότητος ἔχουν τὴ ρίζα καὶ τὴ γενεσιουργὸ αἰτία τους στὴ θυσία. Τὸ αἷμα τῆς θυσίας πότισε καὶ γιγάντωσε τὰ εὐσκιόφυλλα καὶ πολύκαρπα δένδρα τῆς πί-

στεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Αὐτό, στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων, μεταλαμπαδεύει καὶ διατηρεῖ τὴ ζωὴ, εἴτε ἀναβλύζει ἀπὸ τὴν ἀθάνατη καρδιά τῆς μητέρας εἴτε προσφέρεται ἀπὸ τὴ ζωογόνο φλέβα τοῦ αἰμοδότου. Οἱ πιὸ ὁμορφες καὶ συγκινητικὲς πράξεις, τὰ πιὸ εὐωδιαστά ἄνθη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς αγιότητος βλάστησαν στὴ βάση τοῦ Σταυροῦ καὶ ποτίστηκαν ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς ὑπέρτατης θυσίας ποὺ πορφύρωσε τὸ λόφο τοῦ Γολγοθᾶ.

Ἐνα μεγάλο κεφάλαιο ἡρωϊσμοῦ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ποὺ δείχνει ὅτι ἡ ἐποχή μας δὲν ζουγκλοποιήθηκε ἀκόμη, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νὰ διαθέτῃ σημαντικὰ ἀποθέματα ἀγάπης, τὸ ὀφείλουμε στὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ αὐταπαρνήσεως. Τί μεγαλειῶδες μὴ μῆτέρα ξαπλωμένη στὸ χειρουργικὸ τραπέζι πλάϊ στὸ παιδί της, γιὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ ἕνα της νεφρὸ μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς της! Ἡ ἄλλη μῆτέρα ποὺ δὲν ξημεροβραδυνᾷ στὴν πράσινη τσόχα ἀλλὰ στὸ βρεφικὸ λίκνο, πάνω στὴν εὐπλαστὴ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ της. Καὶ θυσιάζει πολλὰ φορὲς καὶ ὑγεία καὶ ὁμορφιὰ καὶ ἀνέσεις καὶ δικαιώματα καὶ λιώνει σὰν λαμπάδα στὸ βωμὸ τοῦ καθήκοντος. Τὴν ἴδια θυσία

βλέπουμε και στη γενναία μορφή του πατέρα που χύνει καθημερινά ιδρώτα και αίμα, για να ανταποκριθῆ στα πολυάπλά καθήκοντα της οικογένειάς του. Τῆ θυσία ἀτενίζουμε και σὸν ἡρωϊκὸ μαχητὴ πὸ ἀψηφᾶ καὶ τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδος του. Τῆ θυσία ἀτενίζουμε σὸ γενναῖο πυροσβέστη, στοὺς ἄνδρες τῶν σωστικῶν συνεργειῶν πὸ ἀψηφοῦν τὸν θάνατο χάριν τῶν συνανθρώπων τους. Τῆ θυσία ἀντικρίζουμε στὴν εὐγενικὴ μορφή τῆς ἀδελφῆς νοσηλεύτριας πὸ σκύβει μὲ αὐταπάρνηση σὸν κάθε ἀσθενή. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς θυσίας συναντᾶμε καὶ στοὺς ἀφοσιωμένους ἐργάτες τοῦ Εὐαγγελίου, οἱ ὁποῖοι ἐν μέσῳ δυσκολιῶν καὶ κινδύνων, ἀλλὰ καὶ παραγνωρίσεων ἀπὸ ἀνεύθυνους κατηγοροῦς, μὲ αὐταπάρνηση ἀναλίσκονται, γιὰ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ πολύμοχθο πνευματικὸ καὶ ἱεραποστολικὸ τους ἔργο.

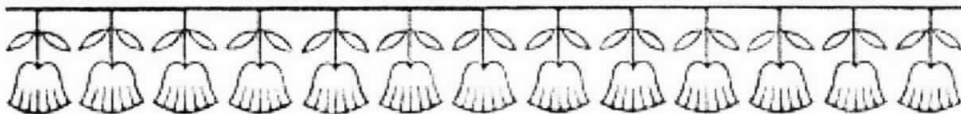
Τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας δὲν ὑπῆρξε ξένο καὶ στοὺς μῦστες τῆς ἐπιστήμης. Μέχρι σήμερα ἔχουμε ἀκούσει γιὰ τὰ «θύματα» τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἱστορία ἔχει ἀναγράψει στὶς δέλτους της καὶ στὴν πῶ ἐπιφανῆ θέση τὰ ὀνόματα τῶν γιγάντων τοῦ πνεύματος πὸ δαπάνησαν τὴ ζωὴ τους ὀλόκληρη, κλεισμένοι στοὺς τοίχους τῶν ἐργαστηρίων, γιὰ νὰ εὐεργετήσουν μὲ τὶς θεραπευτικὲς ἀνακαλύψεις τους τὴν ἀνθρωπότητα ὀλόκληρη. Μεγάλια πνευματικὰ ἀναστήματα πὸ ἄφησαν τὴν τελευταία τους πνοὴ σκυμμένοι στὴν ἐπίμονη καὶ ἐπίπονη ἐργασία τοῦ σπουδαστηρίου καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνητικῶν κέντρων. Καὶ πόσοι ἄλλοι πὸ δὲν φυλακίζονται σὸ ἐγώ τους, ἀλλὰ ξανοίγονται σὸν πλησίον

καὶ ἔχουν γιὰ σύνθημά τους τὸ «**διδόνα μᾶλλον ἢ λαμβάνειν**» (Πράξ. κ' 35).

Καὶ σήμερα χρειάζομεθα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ, ὄχι μόνο τὰ εὐγενικὰ «θύματα» τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ τὰ «θύματα» τῆς ἀλήθειας, τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, τῆς παρρησίας. Ἄνθρώπους ἀσυνθηκολόγητους μὲ τὴν ὑποκρισία καὶ τὴ σκοπιμότητα, πὸ θυσιάζουν τὴ ζωὴ τους, γιὰ νὰ μὴ θυσιάσουν τὴν ἀλήθεια σὸ ψέμα, πὸ σύνθημά τους ἔχουν, ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν τοὺς κοστῆ, τὸ «**ἔως θανάτου ἀγωνισαὶ περὶ τῆς ἀληθείας**» (Σοφ. Σειράχ δ' 28), γιὰ τὴ ἀλήθεια εἶναι ζωὴ τους καὶ ἡ ζωὴ τους ἀλήθεια. Ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τέτοιους ἀγνοὺς ἰδεολόγους, φλογεροὺς καὶ ἀνιδιοτελεῖς ἀγωνιστὰς πὸ θὰ μοχθήσουν μέχρι αἵματος, γιὰ νὰ επικρατήσουν οἱ αἰώνιες ἀξίες. Ἀπὸ ἀνθρώπους πὸ δὲν θὰ «δώσουν ὕπνο στοὺς ὀφθαλμοὺς τους καὶ στὰ βλέφαρά τους νυσταγμὸ», ἂν δὲν δοῦν νὰ πραγματοποιῶνται οἱ εὐγενικοὶ αὐτοὶ ὄραματισμοὶ τους πὸ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸν σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ.

Ἄς μὴ λησμονοῦμε, πὸς ἡ θυσία πὸ λάμπρυνε τὸν πολιτισμὸ, ἐξαγιάστηκε ἀπὸ τὴ θυσία τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι μονάχα τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς ὑπέρτατης θυσίας γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Εἶναι ἡ ἔμπνευση καὶ ἡ δύναμη γιὰ ἡρωϊσμοὺς καὶ μεγαλόπνοια ἔργα ἀγάπης. Γιὰ τὴ ζωὴ μας, τὴν ἱστορία, τὸν πολιτισμὸ δὲν τὰ φωτίζουν τὰ ἐντυπωσιακὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ οἱ φωτοβόλες ὑπάρξεις τῆς ἀγάπης πὸ ἐλίωσαν σὰν λαμπάδες σὸ βωμὸ τοῦ καθήκοντος.

Γ. Β. Μ.

ΔΙΑΠΘΡΩΣΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ*

Τὰ τελευταία τριάντα χρόνια ἡ ἔρευνα περὶ τὰ θέματα τῆς ἐλληνικῆς παιδείας κατὰ τὴ μακρὰ περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρξε συστηματικὴ καὶ ἔφερε στὸ φῶς νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐπιτρέπουν σήμερονὰ σχηματίσουμε εἰκόνα τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ποὺ ἀνταποκρίνεται περισσότερο πρὸς τὴν πραγματικότητα. Πατριαρχικὰ αἰγίλλια, χειρόγραφα, ἐπιστολές, ἔγγραφα, μελετήθηκαν καὶ μελετῶνται ἀκόμη, συνεχίζεται σὲ βάθος ἡ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ διαδραμάτισαν κάποιον ρόλο στὰ παιδευτικὰ πράγματα τῆς ἐποχῆς καὶ ἔτσι ἔχει ἀνατραπῆ ἡ ἀντίληψη τῶν παλαιότερων γιὰ μιὰ παιδεία ποὺ περιοριζόταν στὰ στοιχειώδη γράμματα.

Πάντως χρειάζεται νὰ διευκρινίσουμε ἐξ ἀρχῆς ὅτι πρέπει νὰ παραμερίσουμε τὴ σύγχρονή μας εἰκόνα τῆς παιδείας, προκειμένου νὰ συλλάβουμε τὴ ἀκριβῶς συνέβαινε κατ' ἐκείνους τοὺς χαλεποὺς καιροὺς. Σήμερα λειτουργεῖ μιὰ κεντρικὴ κρατικὴ ἀρχή, τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, τὸ ὁποῖο κατευθύνει τὰ πάντα: χαράσσει τὴς κατευθυντήριες γραμμές, καταρτίζει τὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα, διορίζει τοὺς ἐκπαιδευτικούς, ἐλέγχει τὰ σχολικὰ βιβλία καὶ κανεὶς ἐκπαιδευτικὸς δὲν διανοεῖται νὰ παραβῆ τὴς ὁδηγίες του. Ἀκόμη καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευση ὑπόκειται στοὺς ὁποιους κανονισμοὺς τοῦ Ὑπουργείου. Ἔτσι ἐξασφαλίζεται μιὰ ὁμοιομορφία στὴν Παιδεία μας. Τὸ

περιεχόμενο καὶ τὰ προβλήματα τῆς δὲν εἶναι τοῦ παρόντος.

Ὅμως τὸ σχῆμα αὐτὸ δὲν ἴσχυε κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, ἐπειδὴ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἰσχύει, διότι ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξοῦσε κάτω ἀπὸ ἰδιάζουσες συνθήκες. Πρῶτον δὲν εἶχε κρατικὴ ὑπόσταση, ἦταν ὑπόδουλος. Μὲ τὴν ἀνοχὴ τῶν Ὀθωμανῶν κυριάρχων διέθετε δύο μόνο ὀργανωμένες δυνάμεις: τὴν Ἐκκλησία του καὶ τὴς Κοινότητες. Στὸ πλαίσιο τῶν δύο αὐτῶν θεσμῶν ἀναζητήθηκε κάποιαν ἀσφάλεια καὶ τὴς δυνατότητες ἐπιβίωσης. Δεύτερον, πρέπει νὰ κατανοήσουμε ὅτι ἡ Τουρκοκρατία δὲν ὑπῆρξε ἀπολύτως ἐνιαία. Θέλω νὰ πῶ ὅτι ὅλες οἱ ἐλληνικὲς περιοχὲς δὲν ὑπετάγησαν συγχρόνως. Ἡ Πόλη, ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε, ὑπέκυψε τὸ 1453, ἀλλὰ ἡ Χίος λόγου χάριν τὸ 1566, ἡ Κρήτη τὸ 1669 καὶ ἡ Τήνος τὸ 1715. Τὰ Ἴονια νησιά δὲν ἐγνώρισαν Τουρκοκρατία. Τὸ ἔτος 1453 εἶναι ἀπλᾶ μιὰ συμβατικὴ χρονολογία. Ἐξ ἄλλου, οἱ δύο πρῶτοι αἰῶνες ὑπῆρξαν ἰδιαίτερα σκληροὶ γιὰ τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνες, Βουλγάρους, Σέρβους, Ἀρμενίους, Ἑβραίους κ.λ.π., διότι κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰ. ἡ Ὀθωμανικὴ Ἀυτοκρατορία εὗρισκετο στὴ μεγάλη τῆς ἀκμῆ, ἀπειλοῦσε ἀκόμη καὶ τὴ Δυτικὴν Εὐρώπη, ἐνῶ ἀπὸ τὴς ἀρχῆς τοῦ 17ου αἰ. ἄρχισε νὰ κάμπτεται. Καὶ ἀκόμη πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψη ὅτι μὲ τὴς κατακτήσεις τοὺς οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι ἐνοποίησαν ἓνα τεράστιο γεωγραφικὸ χῶρο, μέσα στὸν ὁποῖο μπορούσαν νὰ κινήθουν σχετικῶς ἐλεύθερα οἱ ὑπηκοοὶ τους. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες ἐπηρεάζουν κάθε ἐκφάνση τῆς ζωῆς

* Ἀνακοίνωση στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων στὸ πλαίσιο τοῦ Σεμιναρίου Κοινωνικοῦ καὶ Φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ (26 - 2 - 2003).

τῶν ραγιαδῶν Ἑλλήνων, ἐπομένως καὶ τὸν πνευματικὸ βίον, τοῦ ὁποῦλου βασικὸς φορέας ἦταν ἡ παιδεία.

Μεταξὺ ὄλων τῶν ραγιαδῶν οἱ Ἕλληνες εἶχαν τὴ σπουδαιότερη πολιτιστικὴ παράδοση. Εἶχαν πίσω τους τὰ ἔξοχα δημιουργήματα τῆς ἀρχαιότητος, τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ τοῦ Βυζαντίου. Γι' αὐτὸ δὲν ἐκπληροσόμεθα ἐπειδὴ αὐτοὶ πρῶτοι καὶ μόνοι ἐκινήθησαν πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς πνευματικῆς δημιουργίας ὑπὸ καθεστῶς στυγνῆς δουλείας.

Ἄς ἔχουμε ὡστόσο κατὰ νοῦν ὅτι ἡ ἴδρυση καὶ ἡ λειτουργία τοῦ ὁποῦλου σχολείου κατὰ τὴ δύσκολη ἐκείνη περίοδο δὲν ἦταν ὀπωδῆποτε ἀποτέλεσμα τῆς βούλησης κάποιου κεντρικῆς ἀρχῆς, ἔστω καὶ ἂν τέτοια ἀρχὴ ἦταν γιὰ τοὺς Ἕλληνες τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, τὸ ὁποῖο ἀσχοῦσε καὶ ἔθναρχικὸ ὄρλο. Ἐξηρτᾶτο ἀπὸ διαφόρους παράγοντες, πού σὲ συνδυασμὸ μὲ τις τότε ἱστορικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς συνθήκες, προσέδιδαν στὴν παιδεία τὴν ἰδιομορφία τῆς. Σχολεῖο μποροῦσε νὰ ἰδρῦσει ἡ κοινότητα, ἕνας εὐπορος φιλογενῆς, ὅπως π.χ. ὁ Μανολάκης ὁ Καστοριανός, ὁ Νικόλαος Καραγιάννης, ὁ Γεώργιος Καστριώτης. Σχολεῖο μποροῦσε νὰ λειτουργεῖ μέσα σὲ ἕνα μοναστήρι ἢ νὰ εἶναι ἔργο μιᾶς μητροπόλεως ἢ ἐνὸς ἡγεμόνα, ὅπως συνέβαινε μὲ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας. Τὴ χρηματοδότησή τους ἐξασφάλιζαν κατ' ἀρχὴν οἱ ἰδρυταί, ὁποῖοι καὶ ἂν ἦσαν, οἱ ὁποῖοι καθόριζαν συνήθως καὶ τὸ μισθὸ τοῦ δασκάλου. Ἡ πρόσληψη κατὰλληλου δασκάλου ἦταν σοβαρὸ ζήτημα, διότι σὲ μιὰν ἐποχὴ ἔντονης καθολικῆς καὶ προτεσταντικῆς προπαγάνδας, πού διεξήγετο μὲ ἄφθονα χρήματα, οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὸ σχολεῖο ὤφειλαν νὰ εἶναι ἰδιαίτερα προσεκτικοί. Ὅταν τὸ 1663 ἀνασυγκροτεῖται ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία, τὸ Πατριαρχεῖο μεριμνᾷ, ὥστε οἱ διδάσκοντες νὰ μὴ «καλδινολουτεροφρονοῦν», ἀλλὰ νὰ εἶναι εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ στὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὸ πρόβλημα τῆς στέ-

γης λύνεται συνήθως διὰ τῆς παραχωρήσεως οἰκίας ἢ κελλίου ἢ καὶ τοῦ νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας. Στὴ Μολδοβλαχία οἱ ἤγεμόνες διαθέτουν χρήματα γιὰ τὴν ἀνέγερση σχολικοῦ κτιρίου στὸ Βουκουρέστι καὶ στὸ Ἰάσι, στὴν Πόλη ἡ σχολὴ ἔχει δικὸ τῆς οἶκημα, ὅπως ἔχει καὶ ἡ Ἀθωνιάδα στὸ Βατοπέδι, ἀλλὰ αὐτὲς οἱ περιπτώσεις δὲν ἀποτελοῦν τὸν κανόνα.

Ἡ φοίτηση δὲν ὑπόκειται σὲ κανονισμοὺς. Ὑπάρχει μεγάλη ἐλαστικότητα ὡς πρὸς τὴν ἡλικία καὶ τὴ φοίτηση τῶν μαθητῶν. Ὅποιοι ἐπιθυμοῦσε, μποροῦσε νὰ παρακολουθήσει τις παραδόσεις κάποιου δασκάλου τῆς ἀρεσκείας του, νὰ ἀρχίσει καὶ νὰ διακόψει τὴ φοίτηση ὅποιαδήποτε στιγμή. Γνωρίζουμε μὲ βεβαιότητα ὅτι συχνὰ οἱ γονεῖς ἀπέσυραν τὰ παιδιά τους ἀπὸ τὸ σχολεῖο προτοῦ ὀλοκληρώσουν ἕνα κύκλο μαθημάτων, προκειμένου νὰ τὰ «βάλουν σὲ τέχνη» ἢ νὰ τὰ ἀπασχολήσουν σὲ ἀγροτικῆς ἐργασίες. Ἡ χορήγηση ὑποτροφῶν σὲ ἀπόρους δὲν εἶναι σπάνιο φαινόμενο, ὅμως λίγοι ὀλοκλήρωναν τις σπουδές τους, πού διαρκοῦσαν ἔως καὶ ἐννέα χρόνια.

Τὴ σχολικὴ ζωὴ χαρακτηρίζει κάποια κινητικότητα. Συχνὰ οἱ μαθηταὶ δὲν ἀρκοῦνται στὰ μαθήματα μιᾶς σχολῆς, γι' αὐτὸ μεταβαίνουν σὲ ἄλλη. Οἱ φημισμένοι δάσκαλοι προσεῖλκταν μαθητές, ὅπως ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, πού ἐλάμπρυνε τὴν Ἀθωνιάδα καὶ ὁ Μακάριος Καλογεράς τὴν Πατμιάδα. Γιὰ διαφορετικούς λόγους μετακινοῦνται καὶ οἱ δάσκαλοι, τῶν ὁποῦλων ὁ μισθὸς εἶναι κατὰ κανόνα πενιχρὸς καὶ ἐνίοτε δὲν καταβάλλεται κανονικά. Ἐάν ὁ δάσκαλος εὕρη καλύτερες ἀποδοχῆς ἄλλου, ἐγκαταλείπει τὴ μιὰ σχολὴ χάριν ἄλλης, γεγονός πού προκαλεῖ τὴ διακοπὴ τῆς λειτουργίας τῆς πρώτης. Λόγοι διακοπῆς τῆς λειτουργίας τοῦ ὁποῦλου σχολείου εἶναι καὶ ἄλλοι: μιὰ ἐπιδημία, μιὰ πολεμικὴ σύγκρουση, ἡ ἔλλειψη χρημάτων, ὁ θάνατος τοῦ δασκάλου, πού ἀφήνει δυσαναπλήρωτο κενό, κάποτε οἱ ἐπεμβάσεις τῶν ἰσχυρῶν ἢ καὶ οἱ ἀνταρσίες τῶν μαθητῶν, ὅσο καὶ ἂν κάτι

τέτοιο φαίνεται άπίστευτο. Άλλά παράλληλα με την παιδεία που παρείχαν τὰ κοινά σχολεία, ύπήρχε και ή κατ' οίκον διδασκαλία. Οί εύπορες οικογένειες προσελάμβαναν οικοδιδασκάλους για τή μόρφωση τών παιδιών τους. Τὰ κορίτσια όλων τών κοινωνικών τάξεων συνήθως δέν φοιτούν στα σχολεία. Λίγες άρχοντοπούλες γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση και κάτι περισσότερο.

Αυτές οί ιδιομορφίες χαρακτηρίζουν τὸ εκπαιδευτικό σύστημα τῆς εποχῆς καθ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς δουλείας.

Άμέσως μετά τὴν ἄλωση τῆ συντήρηση μιᾶς ἔστω στοιχειώδους πνευματικῆς φλόγας ἐπωμίζεται άρχικὰ ή Ἐκκλησία. Εἶναι τέτοια ή παραζάλη, εἶναι τόσο δραματικὴ ή μεταβολή όλων τών ὄρων τῆς ζωῆς, ὥστε τότε μοναδικὸ αἴτημα τοῦ Γένους προβάλλει ή ἐπιβίωση. Καί ὅμως ἔνα χρόνο μετά τὴν δυσπερίγραπτη συμφορὰ ὁ πρῶτος ὑπόδουλος Πατριάρχης, ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, προσπαθεῖ νὰ συγκροτήσει σχολεῖο στὴν Πόλη. Ὁ Γεννάδιος βρίσκεται στὸ μεταίχμιο δύο κόσμων, τοῦ βυζαντινοῦ, ποῦ δέν ὑφίσταται πλέον πολιτικά, ἀλλὰ συνεχίζει νὰ ἐπιβιώνει πνευματικὰ και τοῦ κόσμου τών ὑποδούλων Ἑλλήνων, στοὺς κόλπους τών ὁποίων ἄρχισε νὰ ἐκκολάπτεται ὁ Νέος Ἑλληνισμός. Ἦταν δηλαδή γνώστης και φορέας μιᾶς παιδευτικῆς παραδόσεως, τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ προσαρμόσει στὶς νέες συνθηκες, ἐνῶ τὰ ἱλικά μέσα και τὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ ἦσαν ἐλάχιστα. Γιὰ τὴν ὀργάνωση και τὰ πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ σχολείου, ποῦ θὰ ἐξελιχθῆ στὴν περιώνυμη Πατριαρχικὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ ή Πατριαρχικὴ Ἐκαδημία, οί εἰδήσεις εἶναι πενιχρές. Μᾶς ἔχουν σωθῆ τὰ ὀνόματα κάποιων ἀξιολόγων ἀνδρῶν ποῦ προσέφεραν τὶς γνώσεις τους σὲ ὄσους ἔχαν τὴ δυνατότητα νὰ φοιτήσουν στὴ σχολὴ ή νὰ πληρώσουν μαθήματα κατ' οίκον. Ὁ Ματθαῖος Καμαριώτης, ὁ Μανουὴλ ὁ Κορίνθιος, ὁ Ἀντώνιος Καρμαλίκης, ὁ Μανουὴλ Γαλησιώτης, ὁ

Θεοφάνης Ἐλεαδούλος, ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς και ὁ γίος του Θεοδόσιος διδάσκουν κατὰ καιροὺς ὅ,τι και ὅσα εἶναι σὲ θέση νὰ διδάξουν, συνήθως Γραμματικὴ και Ρητορικὴ, ἐνίοτε ἐρμηνεύουν κάποιον ἀρχαῖο συγγραφέα. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς πρῶτους σχολάρχες καθορίζει μόνος του τὴ διδακτέα ὕλη και τὶς ὥρες διδασκαλίας, ἀνυψώνοντας ή ὑποβαθμίζοντας τὴ σχολὴ ἀνάλογα με τὴν κατάρτισή του. Φυσικὰ δέν γίνεται λόγος για ἄλλο διδακτικὸ προσωπικὸ. Ὁ σχολάρχης διευθύνει και διδάσκει τὸ κατὰ δύναμιν. Ἐπομένως κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ σχολείου ή παιδεία παρέχεται με τὸν τρόπο ποῦ ἐπιτρέπουν οί περιστάσεις.

Μόλις στὸ τέλος τοῦ 16ου αἰ. (1593), ἐπὶ Πατριάρχου Ἰερεμία Β' τοῦ Τρανοῦ, κατὰ τὴ σύγκληση τοπικῆς Συνόδου στὴν Κωνσταντινούπολη, ὀρίζεται ή ἴδρυση σχολείων ἐκτὸς τοῦ κέντρου με τὴ φροντίδα τών κατὰ τόπους ἐπισκόπων και καθορίζεται, ἔστω και γενικὰ, ή διδακτέα ὕλη. Κάθε ἐπίσκοπος, λέει ὁ ὀρισμός, ὀφείλει «δαπάνη τὴν δυναμένην ποιεῖν, ὥστε τὰ θεῖα και τὰ ἱερὰ γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι». Ἐδῶ τὸ περιεχόμενο τών σπουδῶν καθορίζει, πιστεύω, και τὴ βαθμίδα τών σχολείων. Πρόκειται για σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαίδεῦσεως, τὰ κοινὰ σχολεῖα, ὅπως τὰ ἔλεγαν, στα ὁποία ἱερὰ γράμματα ἐννοοῦνται συνήθως ή Ὀκτώηχος, τὸ Ψαλτήριο, τὸ Ὁρολόγιο και τὰ Εὐχολόγια. Κατὰ πόσον οί ἐπίσκοποι ἕλοποίησαν τὸν ὀρισμὸ τῆς Συνόδου δέν εἶναι γνωστό, ἄλλωστε τὴν εποχὴ χαρακτηρίζει δυσπραγία. Πάντως οί πηγές μαρτυροῦν ὅτι καθ' ὅλο τὸν 16ον αἰ. ή παιδεία, ἀνοργάνωτη ἀκόμη, συντηρεῖται σὲ ἔστιες διάσπαρτες μέσα στὸν κυρίως ἑλλαδικὸ χῶρο, ὅπου ὑπάρχει κάποιος λόγιος ἱκανὸς νὰ διδάξει σὲ ἔνα κύκλο μαθητῶν κυρίως τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, δηλαδή τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ. Ὑποτίθεται ὅμως ὅτι ὁ ἐκάστοτε τόπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐξασφαλίζει τὴν ἀμοιβὴ τοῦ δασκάλου.

Ἐναφέρω ἐνδεικτικὰ τὸν Μιχαὴλ Ἐρμόδωρο Λήσταρχο, γιατρό, ποὺ ἐδίδασκε στὴ Χίο, τὸν Ἰωάννη Ζυγομαλά, ποὺ ἔκανε τὸ ἴδιο στὸ Ναύπλιο προτοῦ μετακινηθῆ στὴν Πόλη. Διαφορετικὴ ἐμφανίζεται ἡ περίπτωσι τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου ἡ παιδευτικὴ δραστηριότητα εἶναι σχεδὸν ἀδιάκοπη, χάρις στὴν παρουσία ντόπιων δασκάλων (Φιλανθρωπηνοί, Μακάριος Τσεχούλης, Μανασσῆς Πλέσσας κ. ἄ.).

Κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, τὸν 17ον, ἔχουμε τὶς πρῶτες ἐνδείξεις γιὰ κάποια συστηματοποίηση τῆς παιδείας. Οἱ πηγὲς παρέχουν πληροφορίες ποὺ ἀφοροῦν σὲ δύο κυρίως σχολεῖα, στὸ τῆς Χίου καὶ στὴν Πατριαρχικὴ Σχολή.

Περὶ τὸ 1660 ἰδρύεται στὴ Χίο Φροντιστήριον, δηλαδὴ σχολεῖον, μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ μεγάλου εὐεργέτη τῆς παιδείας Μανολάκη τοῦ Καστοριανοῦ, γουνεμπόρου. Δύο χρόνια ἀργότερα προκύπτει κάποιο ζήτημα στὴ μισθοδοσία τοῦ δασκάλου κύριου Γαβριὴλ καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ὁ Πατριάρχης Παρθένιος ὁ Δ΄ συνιστᾷ στὸ μητροπολίτη τῆς Χίου νὰ καταβάλλουν οἱ ἐπιτηρηταὶ τοῦ Φροντιστηρίου ἄλλα 20 ἀσάνια κατ' ἔτος σὲ ἓνα δεῦτερον βοηθό, γιὰ νὰ διδάσκει τὰ «τῆς κυκλοπαιδείας μαθήματα». Ἡ πληροφορία εἶναι σημαντικὴ, διότι μᾶς ἐμφανίζει τὴν εἰκόνα ἐνὸς ὀργανωμένου σχολείου: ὑπάρχουν ἐπιτηρηταί, δηλαδὴ κάποιοι ἐγκριτοὶ Χιώτες, οἱ ὁποῖοι παρακολουθοῦν τὴ λειτουργία τοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ προφανῶς φροντίζουν γιὰ τὴν ἐξασφάλισι τῶν οικονομικῶν πόρων. Προτείνεται ἡ πρόσληψι καὶ δευτέρου δασκάλου. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὑπάρχουν ἀρκετοὶ μαθηταὶ καὶ ἄρα ἓνας μόνος δάσκαλος δὲν ἐπαρκεῖ. Καθορίζεται κάποιος κύκλος μαθημάτων ποὺ χαρακτηρίζεται «κυκλοπαιδεία» καὶ θυμίζει τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν τῶν βυζαντινῶν. Ἡ κυκλοπαιδεία, ὅπως μαρτυροῦν οἱ πηγές, περιλαμβάνει ἓνα κύκλον μαθημάτων (Γραμματικὴ, Ἐπιστολογραφία, Θεματογραφία, πατερικὰ καὶ θύραθεν κείμενα) ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὴ σημερινὴν δευτεροβάθμια

ἢ μέση ἐκπαίδευσι. Μπροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι στὸ Φροντιστήριον αὐτὸ ἐλειτουργοῦσε καὶ τμημα στοιχειώδους ἐκπαιδύσεως, στὸ ὁποῖο ἐδίδασκε ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο δασκάλους.

Πληρέστερη εἰκόνα προσφέρουν οἱ πηγές γιὰ τὴν Πατριαρχικὴ Σχολή, τῆς ὁποίας ἡ λειτουργία, ὅπως καὶ ἄλλων σχολείων, δὲν ὑπῆρξε πάντοτε ὁμαλή. Κατὰ τὰ μέσα μάλιστα τοῦ 17ου αἰ. ἐκινδύνευσε νὰ διακοπῆ, ἀλλὰ μὲ τὴ γενναία ἐπέμβασι τοῦ Μανολάκη τοῦ Καστοριανοῦ ἀποφεύγεται τὸ κακὸ καὶ ἡ Σχολὴ ἀναδιοργανώνεται. Στὴν ἀναζωογόνησι τοῦ σπουδαιοτέρου σχολείου τοῦ Γένους συμβάλλουν καὶ ἄλλες δύο προσωπικότητες, ὁ Πατριάρχης Διονύσιος ὁ Γ΄ καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος, πρῶην Σιναΐτης, ἐξαιρετικὰ μορφωμένος μὲ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ λόγο ποὺ ἐξεφώνησε ὁ Νεκτάριος στὸ ἀγιοταφιτικὸ μετόχι τῆς Πόλης τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων τοῦ 1663, μαθαίνουμε ὅτι ὁ «τιμιώτατος καὶ φιλόχοιστος ἄρχων κυριότης Μανολάκης» ἀναλαμβάνει νὰ πληρῶνει τρεῖς δασκάλους, καθένας ἀπὸ τοὺς ὁποῖους θὰ διδάσκει τὰ μαθήματα μιᾶς ὀρισμένης βαθμίδας, δηλαδὴ κατώτερης, μέσης καὶ ἀνώτερης. Γιὰ πρώτη φορὰ διευκρινίζονται οἱ τρεῖς κύκλοι σπουδῶν. Στὸν κατώτερον διδάσκονται τὰ στοιχειώδη γράμματα, στὸ μέσον ἡ κυκλοπαιδεία καὶ στὸν ἀνώτερον φιλοσοφία καὶ θεολογία. Προβλέπονται καὶ 12 ὑποτροφίες. Ἡ διάρθρωσι αὐτὴ συνεχίζεται ἐπὶ μία τριακονταετία, κατὰ τὴν ὁποία ἡ σχολὴ λειτουργεῖ ὁμαλὰ, πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ Γένους, οἱ ὁποῖοι ἀναμειγνύονται ἐνεργῶς στὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ στὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα, τὸ 1691, ἐπὶ Καλλινίκου Β΄, ἀπολύεται ἓνα σιγίλλιον, ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποῖου φαίνεται καθαρὰ ὅτι ἡ Σχολὴ περνοῦσε πάλι κάποια κρίσι. Ἐναφέρονται ἀορίστως «ἐπεισφρήσαντα περιστάτικα». Τὸ Πατριαρχεῖον ἐπεμβαίνει καὶ προβαίνει σὲ ἀναδιοργάνωσι τῆς

Σχολῆς. Καταφεύγει και πάλι στο Μανο- λάκη τον Καστοριανό, ο οποίος προσφέρει ένα ποσόν ἐφ' ἅπαξ, συμβάλλουν ὅμως και οἱ συντεχνίες, οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐνοριῶν και ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος, ἐξέχουσα προσωπικότητα τῆς ἐποχῆς. Τώρα ἡ προ- σπάθεια ἀποβλέπει στὴ βελτίωση τοῦ κτι- ρίου και στὴ συγκρότηση τοῦ προγράμμα- τος σπουδῶν. Αὐτὴ τὴ φορά προβλέπονται δύο δάσκαλοι, προφανῶς γιὰ λόγους οἰκο- νομίας, ἕνας γιὰ τὰ ἀνώτερα μαθήματα και ἕνας γιὰ τὰ Γραμματικά, δηλαδὴ τὰ στοι- χειώδη γράμματα και τὴν κυκλοπαιδεία, πού θὰ πληρώνονται ὁ μὲν πρῶτος μὲ 200 γρ. ἐτησίως, ὁ δὲ δεύτερος μὲ 150 γρ. Τὸ ἐτήσιο ποσὸ τῶν 350 γρ. θὰ ἐξοικονομεῖτο διὰ τῆς εἰσφορᾶς δύο ναῶν τῆς Πόλης και ἐνὸς τῶν Ὑψωμαθείων. Δὲν γίνεται λόγος γιὰ ὑποτροφίες.

Παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει μεγάλη εὐελιξία. Οἱ ἀρμόδιοι γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικά ζητήματα προσαρμόζονται στὶς περιστά- σεις, καθὼς δὲν δεσμεύονται ἀπὸ νόμους και διατάγματα, ἀλλὰ και δὲν ἔχουν ἄλλες διε- ξόδους. Τὸ ζητούμενο κάθε φορά εἶναι ἡ συνέχιση τῆς λειτουργίας τῆς Σχολῆς.

Ἐπέμεινα περισσότερο στὰ ὀργανωτικά τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς, ἐπειδὴ ἦταν ἡ παλαιότερη, εἶχε μεγαλύτερη αἴγλη και ἐχρησίμευσε ὡς πρότυπο γιὰ τὴν ὀργάνω- ση ἄλλων μεγάλων σχολῶν, ὅπως λ.χ. τῆς «αὐθεντικῆς» Ἀκαδημίας τοῦ Ἁγίου Σάβ- βα, γνωστῆς και ὡς Ἀκαδημίας τοῦ Βου- κουρεστίου.

Ἡ ἐλληνικὴ αὐτὴ σχολὴ ἰδρύθηκε κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ 17ου αἰ. ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα Σερμπὰν Καντακουζηνό, τοῦ ὁποίου ὁ διάδοχος, Κωνσταντῖνος Μπασα- ράμπας Μπραγκοβάνος, φιλόμουσος και φιλέλληνας, ἀναδιοργάνωσε τὴ σχολὴ μὲ τὴ βοήθεια κυρίως τοῦ Χρυσάνθου Νοταρᾶ, τότε ἀκόμη ἀρχιμανδρίτου και κατόπιν Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Ὁ Χρυσάνθος ὑπῆρξε μαθητῆς τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς, ἐπομένως τὸ πρόγραμμα πού ἐκπονεῖ γιὰ

τὴ Σχολὴ τοῦ Βουκουρεστίου εἶναι ἐπηρεα- σμένο ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς σχολῆς του. Συγκε- κριμένα ἡ λειτουργία τῆς σχολῆς δομεῖται ὡς ἐξῆς: προβλέπονται τρεῖς δάσκαλοι ὁ πρῶτος εἶναι ἱεραρχικά ἀνώτερος και δι- δάσκει φιλοσοφικά μαθήματα. Ὁ δεύτερος ἀναλαμβάνει τὸ μέσο κύκλο (κυκλοπαιδεία) και ἐρμηνεύει ἀρχαίους συγγραφεῖς και Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, παράλληλα μὲ τὴ Σύνταξη και τὴ Θεματογραφία. Ὁ τρίτος και κατώτερος παραδίδει Γραμματικὴ και παραινετικούς στίχους, Μύθους τοῦ Αἰσώ- που, ἀνάγνωση ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο και τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστό- λων.

Ὁ Χρυσάνθος συνιστᾷ νὰ γίνεται ἡ δι- δασκαλία στὸν κατώτερο κύκλο «ἐν ἀπλῇ διαλέκτῳ», ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ κατανοοῦν τὰ κείμενα και ὄχι νὰ ἀρκοῦνται σὲ ἀπλῆ ἀνάγνωση.

Ὅπως ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, ὁ ἰδρυ- τῆς - Ἡγεμόνας και ὁ Χρυσάνθος Νοταρᾶς εἶναι οἱ δύο ρυθμιστικοὶ παράγοντες τῆς λειτουργίας τῆς ἐλληνικῆς Σχολῆς τοῦ Βου- κουρεστίου, ἡ ὁποία συνετέλεσε τὰ μέγιστα στὴ διάδοση τῆς ἐλληνικῆς παιδείας στὸ βαλκανικὸ χῶρο, ἐπειδὴ οἱ σπουδασταὶ τῆς προέρχονται ἀπὸ ὅλες τὶς βαλκανικὲς χῶ- ρες. Ὁ Μπραγκοβάνος και ὁ Χρυσάνθος ἀποφασίζουν και γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ προ- σωπικοῦ. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι πρῶτος scho- λάρχης διορίζεται ὁ Τραπεζούντιος Σεβα- στὸς Κυμινῆτης, ἄλλοτε καθηγητῆς τοῦ Χρυσάνθου στὴν Πατριαρχικὴν Ἀκαδημία.

Ἡ σπουδαία αὐτὴ σχολὴ συνέχισε σχε- δὸν ἀπρόσκοπτα τὴν πορεία της και μετὰ τὸν τραγικὸ θάνατο τοῦ Μπραγκοβάνου, ὅταν τὶς παραδουνάβιες ἡγεμονίες κυβερ- νοῦν πλέον οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ.

Ὁ αἰώνας αὐτὸς εἶναι σημερινὸς γιὰ τὴν ἐλληνικὴ παιδεία, κυρίως ἐπειδὴ οἱ ὄροι τοῦ βίου τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων ἀρχίζουν νὰ βελτιώνονται. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔχει ξεπεραστεῖ τὸ βασικὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβιώσεως. Τώρα οἱ Ἕλληνες ἀρχίζουν νὰ

βλέπουν την παιδεία όχι πλέον ως περιττή πολυτέλεια, αλλά ως σπουδαίο στοιχείο της ζωής και γι' αυτό τὰ σχολεία πολλαπλασιάζονται. Ἡ ιδιωτική πρωτοβουλία διαδραματίζει οὐσιώδη ρόλο. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τὸν κύριον Γρηγόριο, «τούπικλην Σωτήρη», ὁ ὁποῖος περὶ τὸ 1715 ἀγόρασε στὴν Ἀθήνα ἓνα παλιὸ σπίτι, τὸ ἀνακαίνισε καὶ τὸ ἔκαμε κοινὸ καὶ δημόσιο σχολεῖο, ἀφιερωμένο στὴν κοινότητα τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Γεώργιος Καστριώτης μὲ τὴ διαθήκη του (1708) ἰδρύει σχολεῖο στὴν Καστοριά, τὸ ὁποῖο καὶ ἐξασφαλίζει οικονομικά. Μεταξὺ 1716 καὶ 1726 ὁ λόγιος μητροπολίτης πρῶν Ἄρτης Νεόφυτος Μαυρομάτης ἰδρύει σχολεῖο στὴ Σκόπελο, τὸ 1729 μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Χρυσάνθου Νοταρᾶ ὁ ἔμπορος Νικόλαος Καραγιάννης ἐχορηγήσει 500 γρόσια στὰ Τρίκαλα τῆς Κορινθίας, προκειμένου νὰ συσταθῆ σχολεῖο. Τὸ 1744 ὁ Καποὺ κεχαγιάς Σταυράκης ἰδρύει κοινὸ φροντιστήριον στὴ Μυτιλήνη, τὸ Φεβρουάριον τοῦ 1762 οἱ Μεσολογγίτες Θεόφιλος Κότζικας, Ἰωάννης Ραζῆς, Πέτρος Γουλιμῆς, Ἀπόστολος Καψάλης, Ἀναστάσιος Παλαμάρης καὶ Γεώργιος Σιδέρης μὲ ἐπιστολὴ τους ὑπόσχονται στὸν Πατριάρχην Ἰωαννίκιον τὸν Γ' νὰ φροντίζουσι τὴ μονὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου καὶ νὰ συστήσουσι σχολεῖον ἑλληνικῶν μαθημάτων στὸ Μεσολόγι. Τὸ 1750 ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Ε' ἰδρύει τὴν Ἀθωνιάδα.

Συνήθως οἱ ἰδρύνται προσέφεραν ἓνα ποσὸ χρημάτων ἀπὸ τοὺς τόκους τοῦ ὁποῖου μποροῦσε νὰ συντηρηθῆ τὸ σχολεῖο, κυρίως νὰ πληρῶνεται ἓνας δάσκαλος, τὸ πολὺ δύο. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὠρίζαν καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων. Ἐὰν εὐρίσκοντο μακριὰ ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ σχολείου, ἀνέθεταν τὴν ἐποπτεία καὶ τὴ διαχείριση σὲ ἐπιτρόπους. Μιὰ πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ ἐπεκύρωσε συχνὰ τὴν ἰδρυση τοῦ σχολείου. Ὅλων αὐτῶν τῶν σχολείων καὶ ἄλλων ποὺ παραλείψαμε ἢ λειτουργία δὲν ὑπῆρξε πάντοτε συνεχῆς γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἤδη ἀναφέραμε. Προσθέτομε ὅτι πολλὰ κληροδο-

τήματα ποὺ εἶχαν κατατεθῆ στὴν Τσέκα τῆς Βενετίας ἀπὸ Ἕλληνες ὑπὲρ σχολείων στὴν Ἑλλάδα κατασχέθηκαν ὅταν ὁ Μ. Ναπολέων κατέλυσε τὴ Γαληνοτάτη Δημοκρατία.

Ἄλλὰ κατὰ τὸν 18ον αἰ. οἱ Ἕλληνες ἔρχονται σὲ στενότερη ἐπαφὴ μὲ τὰ πνευματικὰ ρεύματα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, εἴτε σπουδάζοντας σὲ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια, κυρίως στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πάδοβας, εἴτε ἐπειδὴ ἦταν ἤδη ἐγκατεστημένοι ἐκεῖ ὡς ἔμποροι. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τὸν προηγούμενον αἰῶνα πολλοὶ Μακεδόνες καὶ Ἠπειρώτες εἶχαν μεταναστεύσει στὴ Δύση σὲ ἀναζήτησιν καλύτερης τύχης καὶ εἶχαν ἰδρύσει σημαντικὰ παροικίαι, κυρίως στὴν κεντρικὴν Εὐρώπην.

Κατὰ τὸν 18ον αἰ. στὴν Εὐρώπην σημειώνεται ἀλματώδης πρόοδος στὶς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ παρατηροῦνται ἐνδιαφέρουσες πνευματικὰς ζυμώσεις. Τὰ δύο φαινόμενα συνδέονται, διότι οἱ νέες ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις, ἤδη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἀναγέννησης, ἐπροκάλεσαν νέες ἀπόψεις, ἰδιαίτερα σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὸν περιβάλλοντα κόσμον καὶ τὸ δημιουργὸν του. Φαινόμενα ποὺ σήμερον δὲν μᾶς προβληματίζουν, ὅπως λ.χ. ἡ περιστροφή τῆς γῆς γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της, ἦταν τότε πρωτάκουστα καὶ δημιουργοῦσαν φλογερὰς συζητήσεις καὶ ἀντιδράσεις. Ἄλλὰ καὶ οἱ διανοούμενοι τῆς ἐποχῆς εἶχαν ἀρχίσει νὰ βλέπουν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὶς σχέσεις του μὲ τὴν ἐξουσία κάτω ἀπὸ διαφορετικὸ πρίσμα, ὁ ἄνθρωπος - ὑπὴκοος ἔτεινε νὰ μεταβληθῆ σὲ ἄνθρωπον - πολίτην καὶ νὰ ζητεῖ συμμετοχὴν στὰ κοινὰ. Ἀναθεωροῦνται ἐπίσης οἱ σχέσεις τῶν πιστῶν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, καθὼς ἡ Φιλοσοφία ἔχει πλέον ἀποσυνδεθῆ ἀπὸ τὴ Θεολογίαν. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ Διαφωτισμὸς ἐπηρεάζει τὴ δυτικὴ σκέψιν, ἢ ὅποια φθάνει καὶ σὲ ἀκρότητες καὶ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, καρπὸς τῶν νέων ἰδεῶν, εἶναι τὸ πιὸ συγκλονιστικὸ γεγονός τοῦ αἰῶνος. Ὅσοι διανοούμενοι Ἕλληνες ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ νέα αὐτὰ ἰδεολο-

γικά ρεύματα, πολλοί από τους οποίους έχουν και τη διδασκαλική ιδιότητα (Πρώιος, Ψαλλίδας, Κούμας), φιλοδοξούν να ανανεώσουν την παιδεία, εισάγοντας κυρίως στην εκπαίδευση τις θετικές επιστήμες.

Είναι γεγονός ότι τα σχολεία μας, και μάλιστα όσα δεν διέθεταν την ανώτερη βαθμίδα, εστόχευαν κυρίως στην εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής και στη σπουδή κειμένων επιλεγμένων από τη χριστιανική και τη θύραθεν γραμματεία. Η προσφορά τους στο Γένος υπήρξε πολύτιμη, αλλά κατά τον 18ον αι. πολλά πράγματα είχαν αλλάξει. Εκείνοι πάλι που έδιδασκαν φιλοσοφικά μαθήματα, εκτός όλιγων εξαιρέσεων, έμεναν προσκολλημένοι στον Άριστοτέλη και έβλεπαν με έπιφύλαξη, αν όχι με έχθρότητα, την εισβολή των ιδεών του Διαφωτισμού. "Αν αντιμετώπισει κανείς με νηφαλιότητα αυτή την αντιπαλότητα μεταξύ συντηρητικών και προοδευτικών -ας τους πούμε έτσι- διαπιστώνει ότι και οι μόν και οι δέ είχαν ικανά επιχειρήματα.

Οι μόν συντηρητικοί έφοβούντο την εισβολή των νέων ιδεών, επειδή αυτές είχαν και μιάν όση άθεΐας. Τό όνομα του Βολταίρου προκαλούσε φρίκη. Ο δυτικός όρθολογισμός ήταν ασυμβίβαστος με τη νοοτροπία τους.

Από την πλευρά τους οι "Έλληνες διαφωτισταί, θαμπωμένοι από τις προόδους της Εύρώπης, έπιθυμούσαν να μεταλαμπαδεύσουν στην καθυστερημένη Άνατολή κάτι από τα εύρωπαϊκά φώτα. Ο Έλληνισμός, επί αιώνες υπόδουλος, δέν μπόρεσε να συμπορευθί με τους εύρωπαϊκούς λαούς στις μεγάλες τους έξορμήσεις, να τους συναγωνισθί. Ζούσε στο δικό του θλιβερό σύμπαν. Η έπιθυμία όσων είχαν γευθί τα καλά της έλευθερίας στην Εύρώπη, να διαλυθί τό σκοτάδι στο όποιο ζούσε τό Γένος, να πνεύσει καινούργιος άέρας, δέν ήταν άθέμιτη, αλλά και οι αντιδράσεις ήταν αναμενόμενες και μάλιστα στο εύαίσθητο πεδίο της εκπαιδεύσεως.

Έτσι τα έλληνικά σχολεία δρέθηκαν κατά κάποιον τρόπο μεταξύ συντηρητισμού και έκσυγχρονισμού, και ή μοΐρα του καθενός προσδιορίσθηκε από τους παράγοντες που τό επηρέαζαν.

Καινοτόμος, και μάλιστα άρκετά ένωρίς, υπήρξε ό Ήγεμόνας της Βλαχίας Άλέξανδρος Ύψηλάντης (άνέλαβε τό 1774), ό όποιος έδειξε ζωηρό ένδιαφέρον για τη Σχολή του Βουκουρεστίου. Έκτισε νέο σχολικό κτίριο και όργάνωσε τη λειτουργία της σχολής καθορίζοντας και τό αναλυτικό πρόγραμμα και προέβλεψε 75 ύποτροφίες. Οι σπουδές κλιμακώνονται σε πέντε βαθμίδες και για πρώτη φορά σπουδάζονται ή λατινική, αλλά και ζωντανές εύρωπαϊκές γλώσσες, γαλλική και ιταλική. Εκτός αυτών εισάγονται στη σχολή οι θετικές επιστήμες: Μαθηματικά, Άστρονομία. Ίστορική Γεωγραφία και Φυσική. Εκτός από τα άθρωπιστικά μαθήματα, ό Ύψηλάντης, ρυθμιστής άπόλυτος των πραγμάτων, προσπαθεί να έκσυγχρονίσει τη σχολή, να την άνοίξει προς την Εύρώπη, όπου παρατηρείται, όπως είπαμε, άλματώδης ανάπτυξη των θετικών επιστημών. Τόν ίδιο προσανατολισμό θα ακολουθήσει στις άρχές του 19ου αι. ό Ούγγροβλαχίας Ίγνάτιος, ό ίδρυτής (1810) της Γραικοδακικής Φιλολογικής Έταιρείας, με τη συνεργασία έξεχόντων Έλλήνων και Ρουμάνων.

Λίγο ένωρίτερα, τό 1804, ό σχολάρχης της Πατριαρχικής Σχολής Δωρόθεος Πρώιος, άθρωπος φωτισμένος, είχε εισαγάγει στη σχολή της Πόλης τις θετικές επιστήμες.

Έκείνος όμως που άνακαίνισε πραγματικά τό πρόγραμμα των σπουδών ήταν ό Κωνσταντίνος Κούμας, ό Σχολάρχης του Φιλολογικού Γυμνασίου της Σμύρνης. Στη Σμύρνη έλειτουργούσε σχολείο από τις άρχές του 18ου αι., γνωστό ως Εύαγγελική Σχολή, τό όποιο διήύθυνε επί δεκαετίες ό πολύ συντηρητικός Ίερόθεος Δενδρινός. Άλλά οι Σμυρνιοί, δηλαδή ή έλληνική κοινότητα, ίδρύουν παράλληλα, τό 1808, τό

Φιλολογικό Γυμνάσιο, τὸ ὁποῖο δίνει νέα πνοή στήν παιδεία τῆς ἰωνικῆς πρωτεύουσας. Ὁ Κούμας πλαισιώνεται ἀπὸ ἄξιους συνεργάτες, τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο, τὸν ἀδελφὸ του Στέφανο Οἰκονόμο, γιατρό, καὶ ἀπὸ πλειάδα ὑποδιδασκάλων. Γιὰ πρώτη φορὰ ὀργανώνεται καλὰ ἓνα σχολεῖο σύμφωνα μὲ τὸ νέο πνεῦμα ποῦ ἔρχεται ἀπὸ τὴ «φωτισμένη Εὐρώπη». Καὶ ἐδῶ ἔχουμε τρεῖς κύκλους σπουδῶν, ἀλλὰ στὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, ποῦ μᾶς ἔχει σωθῆ, διατίθενται 16 ὥρες τὴν ἐβδομάδα γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Μαθηματικῶν, τῆς Φυσικῆς, τῆς Χημείας, τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἀστρονομίας, τέσσερις δὲ γιὰ τὴ Μεταφυσικὴ καὶ τὴν Αἰσθητικὴ.

Μία δεκαετία ἀργότερα, ἐπὶ σχολαρχίας Νεοφύτου Βάμβα, ἡ σχολὴ τῆς Χίου διέθετε 14 δασκάλους, καθηγητὴ τῆς Χημείας καὶ τῶν Μαθηματικῶν, δικό της τυπογραφεῖο καὶ βιβλιοθήκη μὲ 3.000 τόμους.

Πάντως καὶ παρὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν μαθημάτων θετικῆς κατευθύνσεως, ποῦ ἦταν χρήσιμα ἀπὸ κάθε ἄποψη, τὰ λεγόμενα ἀνθρωπιστικὰ μαθήματα δὲν παραμερίζονται. Ἡ διδασκαλία τῆς γλώσσας (Γραμματικὴ, Σύνταξη, Θεματογραφία, Ρητορικὴ, Ἐπιστολογραφία, κείμενα) ἦταν ὁ κορμὸς τῆς παιδείας, ὅσο καὶ ἂν οἱ διδακτικὲς μέθοδοι προκαλοῦσαν συχνὰ τὴ δυσφορία τῶν μαθητῶν.

Ἀπὸ τὰ προηγούμενα συνάγεται ὅτι κατὰ τὴν Τουρκοκρατία τὸ Γένος δὲν ἔμεινε παντάπασιν ἀπαιδευτο. Λειτουργοῦν σχολεῖα ὅταν καὶ ὅπου εἶναι δυνατὸν χάρη στὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴ γενναιοδωρία διαφόρων παραγόντων: ἰδιωτῶν, κοινοτήτων, συντεχνιῶν (ρουφετιῶν). Οἱ ἱστορικὲς συγκυρίες καὶ οἱ ἄλλης φύσεως ἀντιξοότητες ἐπηρέαζαν δυσμενῶς τὴ ζωὴ τῶν σχολεῖων. Βασικὸς φορέας παραμένει ὁ δάσκαλος, κληρικὸς ἢ λαϊκὸς, τοῦ ὁποῖου ἡ προσωπικότητα καὶ οἱ γνώσεις ἀναβαθμίζουν ἢ ὑποβαθμίζουν τὸ σχολεῖο. Στὸ σύνολό τους οἱ δάσκαλοι ὑπῆρξαν λειτουργοί, ἀφοσιωμένοι στὸ ἔργο τους. Αὐτοί, ἐπιφορ-

τισμένοι ἐνίοτε καὶ μὲ τὸ κήρυγμα, διέσωσαν τὴ γλῶσσα καὶ τὴν πίστη. Ὅλοι καὶ ὄχι μόνον οἱ ἐπώνυμοι ὑπῆρξαν διδάσκαλοι καὶ στηρίγματα τοῦ Γένους.

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ πράξη διαρθρώνεται γενικὰ σὲ τρεῖς κύκλους μαθημάτων, μὲ πολλὴ ἐλαστικότητα στὴ φοίτηση. Λίγοι μαθηταὶ ὀλοκληρώνουν τὶς σπουδὲς τους. Ὅμως ἡ παιδεία εἶναι ἀνοικτὴ σὲ ὅλους, δὲν ὑπάρχουν κοινωνικὲς διακρίσεις. Οἱ προκαταλήψεις τῆς ἐποχῆς στέρησαν τὴ μόρφωση, ἔστω καὶ τὴ στοιχειώδη, ἀπὸ τὰ κορίτσια, στερώντας ἔτσι καὶ τὴν κοινωνία ἀπὸ μορφωμένες συζύγους καὶ μητέρες. Ἡ ἀδικία θεραπεύθηκε πολὺ ἀργότερα.

Ἡ παιδεία αὐτὴ, ποῦ στερεῖται οὐσιαστικὰ αὐστηρῆς ὀργανώσεως, δὲν παύει παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι ἐνιαία, ὅπως μαρτυροῦν τὰ μαθηματάρια, δηλαδὴ τὰ χειρόγραφα σχολικὰ βιβλία τῆς ἐποχῆς. Προερχόμενα ἀπὸ τὶς διάφορες περιοχὲς, στίς ὁποῖες ἐπικρατοῦσε ἡ ἑλληνικὴ παιδεία (Μολδοβλαχία, Ἑγγὺς Ἀνατολή, κυρίως Ἑλλάδα, Μ. Ἀσία) καὶ παρὰ τὶς κατὰ τόπους ἰδιαίτερες κοινωνικὲς, οἰκονομικὲς καὶ γεωγραφικὲς συνθήκες, ἐμφανίζουν ἀξιοπρόσεκτη ὁμοιομορφία ὡς πρὸς τοὺς συγγραφεῖς καὶ τὰ κείμενα ποῦ διδάσκονται καὶ ὡς πρὸς τὶς διδακτικὲς μεθόδους ποῦ ἐφαρμόζονται. Ἐπομένως καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς παιδείας τοῦ ὀ Ἑλληνισμὸς παρουσιάζεται ἐνιαῖος.

Ἡ παιδεία αὐτὴ, ἄθλος τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων, δὲν ὑπῆρξε εὐεργετικὴ μόνο γιὰ τοὺς ἴδιους, διότι δὲν τὴν ἐπεφύλαξαν μόνο στὸν ἑαυτό τους. Τὴν ἔθεσαν στὴ διάθεση ὅλων τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὁποῖοι ἄργησαν νὰ ἀποκτήσουν δικὰ τους σχολεῖα. Βλάχοι, Μολδαβοί, Βούλγαροι, Σέρβοι ἐπωφελήθηκαν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία. Στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, κυρίως τῶν Ἡγεμονιῶν, μορφώθηκαν τὰ στελέχη ἐκεῖνα ποῦ διέδωσαν τὰ φῶτα τῆς μορφώσεως στὴ Νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη. Στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες ἡ ἑλληνικὴ ἦταν ἡ γλῶσσα τῆς ἀριστοκρατίας ὅσο καὶ τῶν λογίων καὶ ἐπι-

πλέον τὸ κοινὸ ἐργαλεῖο συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν βαλκανίων πραγματευτάδων, ποὺ οἱ περισσότεροὶ ἦταν Ἕλληνες καὶ περιόδευαν σὲ ὅλη τὴ χερσόνησο. Ἡ παιδεία αὐτὴ συνετέλεσε στὴν ἀφύπνιση τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν γειτόνων μας βαλκανικῶν λαῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴ συμβολὴ τῆς στὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξη τῶν ὑποδούλων προγόνων μας, αὐτὴ ὑπῆρξε ἀνεκτίμητη. Ἡ διατήρηση τῆς γλώσσας ἦταν τὸ μεγάλο κατόρθωμα, ἂν ἀναλογισθοῦμε τὴ μεγάλη διάρκεια τῆς δουλείας καὶ αὐτὸ τὸ κατόρθωμα τὸ ὀφείλομε στοὺς δασκάλους. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ προφορικὸς λόγος εἶχε ἀλλοιωθῆ ἕξ αἰτίας τῆς ἀναπόφευκτῆς εἰσβολῆς τουρκικῶν ὄρων καὶ ὄχι μόνο, εἶναι γεγονός ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες πολλοὶ λόγοι μεταφράζον κείμενα ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Βυζαντινῶν συγγραφέων, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ κατανοήσουν τὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ γραπτὸς λόγος μένει στὸ σύνολό του καθαρὸς ἀπὸ ξένα στοιχεῖα, ἀκόμη καὶ σὲ κείμενα γραμμένα στὴ λαλουμένη γλῶσσα. Ἐννοεῖται ὅτι στὴ διαφύλαξη τῆς γλώσσας συνέβαλε οὐσιαστικά καὶ ἡ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἔμεινε ἀνεπηρέαστη ἀπὸ ξένες ἐπιδράσεις.

Διὰ τῆς παιδείας συντηρήθηκε ἡ πίστη, διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ διδασκόμενα κείμενα ἦσαν θρησκευτικῶν περιεχομένου (ἀσαμιακοὶ Κανόνες, λόγοι Πατέρων, ἐκτὸς τῶν Ψαλμῶν καὶ τῆς Ὀκτωήχου). Στὴν παιδεία μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια πρέπει νὰ περιλάβουμε καὶ τὸ κήρυγμα, διότι καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε σὲ πάμπολλες περιπτώσεις καθῆκον τῶν δασκάλων. Μὲ τὸ κήρυγμα τὸ ποιμνιο σηριζόταν πνευματικά, κυρίως ὅταν, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τοῦ ρηξικέλευθου Μελετίου Πηγᾶ, πολλοὶ υἱοθέτησαν στὸ λόγο τους τὴν ὁμιλουμένη γλῶσσα, ποὺ ἄγγιξε τὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων. Διατηρήθηκε ἐπίσης ἡ ἀνάμνηση τοῦ ἐνδόξου πα-

ρελθόντος, τὸ ὁποῖο παρ' ὀλίγον νὰ λησμονηθῆ. Αὐτὴ ἡ σύνδεση μὲ τὸ παρελθόν, δηλαδή ἡ γνώση τῆς Ἱστορίας διατήρησε τὴν ἐθνικὴ συνείδηση. Οἱ ὑπήκοοι τῆς Ὄθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας διεκρίνοντο κυρίως ἀπὸ τὸ θρησκευμὰ τους (Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι, Ἑβραῖοι κ.λ.π.), ἀλλὰ ἡ παιδεία ὁδήγησε στὴ σωστὴ κατεύθυνση πρὸς τὴν αὐτογνωσία.

Ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ἄρχισε ὁ ἔνοπλος Ἀγῶνας, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς εἶχαν ἤδη τὶς ἀπαιτούμενες γνώσεις γιὰ νὰ καλύψουν τὶς πολλαπλῆς ἀνάγκες τοῦ τολμηροῦ ἐκείνου ἐγχειρήματος. Διότι ὁ Ἀγῶνας δὲν διεξήχθη μόνο στὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ὅσο πολῦτιμοι στάθηκαν οἱ πολέμαρχοι, ἄλλο τόσο στάθηκαν καὶ οἱ καλαμαράδες, αὐτοὶ ποὺ γνώριζαν τὴ γλῶσσα καὶ μπορούσαν νὰ συντάσσουν ἐγγράφα, ἐπιστολὲς καὶ ἀπομνημονεύματα. Καρποὶ αὐτῆς τῆς παιδείας ἦσαν. Μιᾶς παιδείας ποὺ ὑπερουῖσε σὲ ὀργανωτικὰ σχήματα καὶ σὲ οἰκονομικοὺς πόρους, εἶχε ὅμως στόχους σαφεῖς, ἐγνώριζε τὶ εἶδους ἀνθρώπους προσπαθοῦσε νὰ διαμορφώσει.

Πιστεύω ὅτι κανένας ὑπεύθυνος Ἕλληνας δὲν μένει σήμερα ἀδιάφορος μπροστὰ στὰ ἀδιέξοδα τῆς Παιδείας μας. Ἡ Παιδεία, ὅπως καὶ τότε, παραμένει ἡ μεγάλη μας ἐλπίδα, ἂν σὰν ἔθνος δὲν θέλουμε νὰ ἀλλοτριωθοῦμε ἐντελῶς. Ἀνήκουμε πλέον σὲ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια ἐθνῶν, καὶ οἱ ἀλληλεπιδράσεις εἶναι ἀναπόφευκτες. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι λόγος, ὥστε νὰ χάσουμε τὸ πρόσωπό μας. Καὶ πῶς θὰ τὸ σώσουμε, ἂν ὄχι μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς καλῆς ἐλληνικῆς παιδείας; Νομίζω ὅτι ἂν οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὰ παιδευτικά μας πράγματα διάβαζαν τὴν ἱστορία αὐτῆς τῆς παιδείας, ποὺ πορεύθηκε ἡρωϊκὰ μέσα ἀπὸ ἀσύλληπτες ἀντιξοότητες, πολλὰ θὰ εἶχαν νὰ ὠφεληθοῦν.

ΑΓΓΕΛ. Π. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
'Επικ. Καθηγήτρια
Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Τὸν τελευταῖο καιρὸ ἔχουμε ὄλοι λίγο - πολύ, παρακολουθήσει κάποιες ἀπὸ τὸ ἀναρίθμητο πλῆθος, παραμέτρους σχετικές με τὴν κλωνοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ παράμετροι αὐτὲς εἶναι τόσο ἀρνητικές, ὅσο και θετικές και ἀνακοινώνονται εἴτε ἀπ' εὐθείας ἀπὸ εἰδικούς, εἴτε ἀπὸ εὐαίσθητοποιημένους μελετητὲς διαφόρων ειδικοτήτων.

Γιὰ τὸ τι εἶναι ἡ κλωνοποίηση και πῶς γίνεται, ἀναφέρεται στὴ συνέχεια μόνον ὁ ὀρισμὸς, καθὼς και ἡ βασικὴ ἀρχὴ στὴν ὁποία στηρίζεται ἡ τεχνικὴ, ὡς ἀπλὴ ὑπενθύμηση γνωστῶν ἐννοιῶν ἀπὸ δημόσιες κοινωνικο-επιστημονικὲς παρουσιάσεις.

Κλωνοποίηση (ἀπὸ τὸ ποιῶ κλώνον) εἶναι ἡ τεχνικὴ ἐπανάληψη ἑνὸς ἀτόμου σὲ γενετικά πανομοιότυπα ἀντίγραφα. Μία ἀπὸ τὴς μεθόδους πού ἐπιτυγχάνεται ἡ κλωνοποίηση εἶναι ἡ ἐμφύτευση πυρῆνος διπλοειδούς* κυττάρου σὲ τεχνητῶς ἀπύρνηνο ὠκύτταρο και ἐν συνεχείᾳ, ὁ ἐξαναγκασμὸς του σὲ κυτταρικές διαιρέσεις, οἱ ὁποῖες και ἀποτελοῦν πορεία ἐμβρυογένεσης.

Ἡ κλωνοποίηση μπορεῖ νὰ ἔχει δύο βασικούς προγραμματισμούς (σκοπούς). Ὁ ἕνας εἶναι ἡ *ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση*, ἡ ἐμφύτευση δηλαδή τοῦ τροποποιημένου αὐτοῦ πρῶιμου ἐμβρύου σὲ μήτρα θήλεος και ἡ γέννηση ἀτόμου, τὸ ὁποῖο θὰ εἶναι κλώνος τοῦ δότη (π.χ. ἡ γνωστὴ περίπτωση τοῦ προβάτου Dolly).

Ὁ δεύτερος προγραμματισμὸς εἶναι ἡ *θεραπευτικὴ κλωνοποίηση*, πού στοχεύει κυρίως, στὴν κατασκευὴ κλωνοποιημένων

ὀργάνων συμβατῶν στὴς μεταμοσχεύσεις, με σκοπὸ τὴν θεραπεία ἀσθενῶν, οἱ ὁποῖοι ἐὰν δὲν δεχθοῦν συμβατὸ μόσχευμα εἶναι καταδικασμένοι σὲ θάνατο.

Ἡ πλειοψηφία, τόσο τῶν εἰδικῶν ὅσο και τῆς ἐν γένει κοινωνίας, καταδικάζει τὴν ἰδέα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀναπαραγωγικῆς κλωνοποίησης ἔστω και ἑνὸς μόνον ἀνθρώπου.

Οἱ λόγοι εἶναι πολλαπλοί: Βιοϊατρικοί (πρακτικοί και θεωρητικοί), κοινωνικοί, νομικοί, ἠθικοθρησκευτικοί, κ.λ.π.

Γιὰ παράδειγμα ἕνας ἀπὸ τοὺς πρακτικούς βιοϊατρικούς λόγους, πού προβάλλονται πολὺ ἔντονα κατὰ τῆς ἀναπαραγωγικῆς κλωνοποίησης, εἶναι οἱ φόβοι γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ὑγείας τῶν ἀτόμων πού μπορεῖ νὰ προέλθουν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐφαρμογή. Αὐτὸ βασίζεται στὴ γνώση ὅτι, ζῶα πού ἔχουν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο «κατασκευασθεῖ», παρουσιάζουν πολλὰ προβλήματα στὴ φυσικὴ τους κατάσταση και τὴν ὑγεία τους. Ἐχει διαπιστωθεῖ ὅτι, ἡ φυσικὴ τους ἡλικία δὲν συμβαδίζει με τὴν βιολογικὴ, ἐφ' ὅσον παρουσιάζουν πρόωρη γήρανση και διάφορα προβλήματα ὑγείας. Ἀσφαλῶς αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα εἶναι πολὺ σοβαρό. Ὑπάρχει μεγάλη εὐθύνη (και νομικὴ) ὅσων ἐπιχειρήσουν στὸ μέλλον τὴν «κατασκευὴ» τέτοιων ἀτόμων πού μπορεῖ νὰ νοσοῦν σὲ διάφορα ἐπίπεδα τῆς ψυκικο-σωματικῆς τους δομῆς.

Ἡ ὑγεία εἶναι ὑπεράνω ὄλων τῶν πειραματικῶν σχεδιασμῶν. Ἐπ' αὐτοῦ π.χ. εἶναι γνωστοὶ οἱ περιορισμοὶ (νομικοί, χρηματοδοτικοὶ γιὰ τὴν ἔρευνα, ἐργαστηριακοί, κ.λ.π.) γιὰ τὴν παρασκευὴ και τὴν χρῆση

* Διπλοειδὴς πυρήνας: Ὁ κυτταρικός πυρήνας, ὁ ὁποῖος φέρει διπλὴ σειρὰ τῶν χρωματοσωμάτων τοῦ εἴδους.

ἀκόμη και ἀθῶων φαρμάκων, ἢ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ νέων ἐπεμβατικῶν μεθόδων θεραπειάς, κ.ο.κ.

Ἔνα ἐπίσης σοβαρὸ ἐπιχειρήμα ψυχολογικο-κοινωνικῆς μορφῆς κατὰ τῆς κλωνοποίησης, εἶναι ὅτι τὰ κλωνοποιημένα παιδιὰ (ἂν ὑπάρξουν) εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ παρουσιάσουν σοβαρὰ νευροψυχολογικὰ προβλήματα, λόγω τοῦ τρόπου πού ἤρθαν στὴ ζωὴ. Βεβαίως, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐγγυηθεῖ τὴν φυσιολογικὴ νευροψυχολογικὴ κατάστασι τῶν ἀτόμων αὐτῶν. Ποιὸς μπορεῖ νὰ δώσει τὸ δικαίωμα πειραματισμοῦ ἐπὶ τοῦ ψυχισμοῦ (καὶ τῆς ἐν γένει ὑγείας), ἔστω καὶ ἐνὸς μόνο ἀτόμου; Ὅσο ἰδανικὸ περιβάλλον καὶ ἂν προσφερθεῖ στοὺς κλώνους γιὰ τὴν ἀνάπτυξή τους, θὰ τοὺς λείπουν οἱ φυσικὲς καταβολὲς τῆς ζωῆς, εἴτε τοὺς ἀποκαλυφθεῖ ὁ τρόπος προέλευσής τους, εἴτε ὄχι. Ἄλλως τε ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅλη ἡ δημοσιότητα θὰ εἶναι στραμμένη ἐπάνω τους γιὰ πολλὰ χρόνια καὶ ἴσως γιὰ ὅλη τους τὴ ζωὴ. Διπλαδὴ θὰ εἶναι διὰ βίου πειραματόζωα.

Τὸ ἐπιχειρήμα κάποιων γενετιστῶν ὅτι, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς κλωνοποίησης στὸν ἄνθρωπο, σημαίνει καὶ τὴν βιολογικὴ αὐτοκαταστροφὴ του, εἶναι θεωρητικὰ μόνο ἀληθινή. Ἡ ἀλήθεια ἐγκεῖται στὸ ὅτι ἡ ἐπιβίωσι καὶ ἡ δυναμικὴ τοῦ εἶδους, τοῦ κάθε εἶδους, ὀφείλεται στὴν ἀνάμειξι τοῦ γονιδιακοῦ ὕλικου μέσα σ' αὐτό.

Γι' αὐτὸ βλέπουμε ὀργανισμοὺς πού ἀναπαράγονται κατὰ κύριον λόγον μονογονικῶς, νὰ παρουσιάζουν κατὰ διαστήματα καὶ ἀμφιγονικὴ ἀναπαραγωγὴν.

Ὅμως προκειμένου γιὰ τὴν κλωνοποίηση, τὸ ἐπιχειρήμα αὐτὸ θὰ ἦταν ἰσχυρὸ, ἐὰν τὰ κλωνοποιημένα ἄτομα «κατέκλυζαν» τὸν κόσμον.

Ἡ τεχνικὴ αὐτὴ ἐὰν ἐφαρμοσθεῖ καὶ στὸν ἄνθρωπο, θὰ εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἐξαιρετικὰ περιορισμένη καὶ στὴν πράξι δὲν θὰ μπορεῖ νὰ καταστρέψει, βιολογικὰ, τὸ ἀνθρώπινο εἶδος.

Τὰ κλωνοποιημένα ἔμβρυα πού θὰ

«γεννήσουν» ἴσως κάποιες ἐργαστηριακὲς μονάδες, θὰ εἶναι οἱ ἑτεροχρονισμένοι μονοωικοί* δίδυμοι τοῦ δότη τους. Ἀσφαλῶς τὸ ἀνθρώπινο εἶδος δὲν κινδυνεύει νὰ αὐτοκαταστραφεῖ ἀπὸ τὰ μονοωϊκὰ δίδυμα πού φυσικὰ γεννῶνται στὸν κόσμον καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀρκετὰ ἑκατομμύρια. Μόνον στὶς ΗΠΑ ἔχει ὑπολογισθεῖ ἡ συχνότητα τῶν μονοωϊκῶν διδύμων 1 στὰ 400, ἀλλὰ τὸ εἶδος μας δὲν κινδυνεύει ἀπὸ αὐτὰ καὶ κατὰ μείζονα λόγον ἀπὸ τὰ πιθανὰ ἐλάχιστα κλωνοποιημένα δίδυμα (δότης - κλώνος).

Ὅμως αὐτὸ τὸ θεωρητικὸ ἐπιχειρήμα ἔχει ἐνδιαφέρον γιὰτὶ δείχνει τὴν ἀποστροφή ἐπιστημόνων γι' αὐτὴ τὴν τεχνικὴν.

Ἐπίσης, διάφορα σενάρια πού παρουσιάζονται ὅτι π.χ. κάποιος πολὺ πλούσιος θὰ μπορεῖ νὰ ἀναζητήσει ἴσως δυναμικὴ ἀθανασία** μέσω τοῦ κλώνου του, δὲν εὐσταθεῖ ὡς ἐπιστημονικὸ ἐπιχειρήμα, γιὰτὶ ὁ ἑτεροχρονισμένος μονοωϊκὸς δίδυμὸς του, θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἓνα ἄλλο πρόσωπον (ὅπως καὶ οἱ φυσικοὶ δίδυμοι), πού δὲν θὰ τοῦ προσφέρει τὴν ἐπίγειαν ἀθανασία, ἔστω καὶ ἂν θεωρητικὰ συνεχιστεῖ ἡ κλωνοποίηση ἐπ' ἀπειρον. Τὸ μόνο πού θὰ μπορούσε νὰ τοῦ προσφέρει θὰ ἦταν κάποια ὄργανα - ἀνταλλακτικὰ, ἂν τὰ χρειάζεται, γιὰ μεταμόσχευσι. Αὐτό, θεωρητικὰ, θὰ μπορούσε νὰ γίνε, ὅταν ἡ ἐπιστήμη θὰ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει, ἀλλὰ μόνο στὰ χέρια «ἐπιστημονικῆς μαφίας» καὶ σκληρῶν οικονομικῶν συναλλαγῶν, πιθανότητες, πού εἶναι ἴσως μηδαμινὲς καὶ νομικῶς ἐλεγκτέες ἂν ὄχι ἐλέγξιμες.

Ἀπὸ τὰ πάρα - πάνω διαφαίνεται ὅτι, ἡ ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση δὲν ἔχει ἐπιστημονικὰ, θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, ἐρείσματα ὥστε νὰ λειτουργήσῃ εὐρέως ὡς μέθοδος ἀναπαραγωγῆς. ἂν, βεβαίως, προστεθοῦν οἱ θρησκευτικὲς, ἠθικὲς, νομικὲς,

* Μονοωικοὶ δίδυμοι: Δίδυμοι πού προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐγόν.

** Δυναμικὴ ἀθανασία: Ἡ ἐπ' ἀόριστον μονογονικὴ ἀναπαραγωγὴ ἐνὸς εἶδους.

φιλοσοφικές, κ.λ.π. αντιρρήσεις, οί όποιες εΐναι εξαιρετικά σοβαρές για την αντιμετώπιση του ανθρώπου, ως Προσώπου, τὰ πράγματα γίνονται από κάθε άποψη άπο-
τρεπτικά για την εφαρμογή τής μεθόδου.

Άσφαλώς, ή χωρίς αυτόέλεγκχο έπιστη-
μονική περιέργεια κάποιων ή ίσως και συ-
ναλλαγές με κάποιες περιθωριοποιημένες
έξω - (παρα) - θρησκευτικές όργανώσεις,
θά μπορούσαν, κάποια στιγμή, να δημιουρ-
γήσουν τήν... «κλωνοποιημένη Εΰα», για
τήν όποία τόσος παράλογος λόγος έχει λε-
χθεΐ, τελευταίως.

Εΐναι άυτονόητο ότι, σε τέτοιες άπευ-
κτές περιπτώσεις, τὰ άτομα πού θά γεννη-
θούν θά πρέπει να καλύπτονται και να πε-
ριβάλλονται, ως Πρόσωπα, με τόν ίδιο σε-
βασμό, πνευματικό, νομικό, κοινωνικό,
κ.λ.π., όπως ακριβώς και τὰ «φυσικά» Πρό-
σωπα και ίσως άκόμη περισσότερο, ως
άκούσια θύματα ανθρώπινων «ϊκανότη-
των».

Άσφαλώς οί άνθρωποι πού συμμετέ-
χουν ή -κατέχοντες τήν γνώση- εφαρμό-
ζουν παραλογισμούς, δέν εΐναι αντίστοιχα
ξεχωριστοί ή σοφοί θαυμαστοί - σεβαστοί
στο χώρο τής επιστήμης, όπως θά ήθελαν,
άλλά καταγγελλόμενοι διεθνώς. Έπομέ-
νως, άυτομάτως περιθωριοποιούνται και
άπομονώνονται έπιστημονικώς.

Έξυπακούεται ότι, ή υποβοηθούμενη
άναπαραγωγή (έξωσωματική γονιμοποίη-
ση) ως *ύπό όρους* μεθοδολογία και ως κί-
νητρο έφαρμογής, δέν έχει καμμία σχέση
με τήν άναπαραγωγική κλωνοποίηση, για-
τι έδω δέν πρόκειται για «κατασκευή» άν-
θρώπου, οΰτε για γαμετική - κυτταρική
«άναδημιουργία», άλλά για ιατρική υποβοή-
θηση και παράκαμψη (θεραπεία) σωματι-
κής άνωμαλίας, έν προκειμένω τής στειρό-
τητας.

Τὰ πράγματα, όμως, δέν εΐναι τὸ ίδιο
ξεκάθαρα και άποδεκτά σχετικά με τήν θε-
ραπευτική κλωνοποίηση, πού έχει στόχο τήν
παραγωγή συμβατών μοσχευμάτων. Έδω
υπεισέρχονται δύο παράγοντες πολύ σοβα-

ροί, ό ένας εΐναι ή θεραπεία άσθενών, τών
όποιων ή ζωή εξαρτάται από τήν μεταμό-
σχευση συμβατού όργάνου δότη και ό άλ-
λος, ή άπαλλαγή τής κοινωνίας από τήν
δωρεά όργάνων με τὰ γνωστά διλήμματα
πού άφορούν τήν ήθική ευθύνη τών συγ-
γενών - δωρητών του δότη και τών ιατρι-
κών ομάδων, οί όποιες άφαιρούν τὸ όργα-
νο από τόν δότη, χωρίς άκόμη να έχει επέλ-
θει ό φυσικός θάνατος. "Όλα τὰ παρα -
πάνω και τὰ σχετικά με αυτά, θά μπορούν
να παρακαμφθούν με τήν υπό μελέτη και
πειραματικούς σχεδιασμούς, προτεινόμενη
παρασκευή όργάνων στο έργαστήριο. Η
τεχνική δέν άποσκοπεΐ στην κατασκευή
βρεφών, από τὰ όποια θά άφαιρούνται τὰ
άπαιτούμενα όργανα, άλλά στην δυνατό-
τητα «κατασκευής» ιστών και όργάνων στο
έργαστήριο από πρώιμα έμβρυικά κύτταρα,
προερχόμενα από έμβρυα, τὰ όποια, όμως,
στην συνέχεια πεθαίνουν.

Η μέθοδος αυτή, ή όποία θά χρειασθεΐ,
όπως υπολογίζεται περι τήν εικοσαετία πει-
ραματισμών, δέν εΐναι δυνατό να γίνει κα-
θολικά άποδεκτή, ως πειραματική διαδικα-
σία, γιατί θά άπαιτηθεΐ ή καταστροφή άμέ-
τρητου άριθμού έμβρύων, σε άρχικά στά-
δια ανάπτυξης.

Η δημιουργία έμβρύων στο έργαστή-
ριο, σε τεράστιους άριθμούς παγκοσμίως,
εΐναι, λόγω τής τεχνητής γονιμοποίησης,
καθημερινό γεγονός. Έτσι έμβρυα προσφέ-
ρονται, ως πειραματικό υλικό με σχετική ευ-
κολία.

Εΐναι όμως αυτό όρθό;

Έχουν γίνει τὰ τελευταΐα χρόνια πολ-
λές διασκέψεις, άνα τόν κόσμο, ειδικών
έπιτροπών, ποικίλων συνθέσεων (ιατροί,
βιολόγοι, θεολόγοι, φιλόσοφοι, νομικοί,
κοινωνιολόγοι, κ.λ.π.), οί όποιοι όμως δέν
έχουν συμφωνήσει άν ήθικώς έπιτρέπεται
ό άνθρωπος, ως έμβρυο, να γίνεται αντι-
κείμενο πειραματισμού. Πολλοί έπιστήμο-
νες άπ' όλες τīs ειδικότητες δχονται ότι, ό
άνθρωπος εΐναι ψυχοσωματική ένότητα,
άπό τήν στιγμή τής σύλληψης, ένών αντί-

στοιχα ἄλλοι δέχονται, μόνον, ὅ,τι μποροῦν νὰ ἀποδείξουν ἐργαστηριακῶς.

Ἡ μόνη «ὑποχώρηση» πού ἔχει ἴσως γίνει, ἀπὸ πλευρᾶς ἐμβρυολόγων, εἶναι νὰ μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ πειράματα ἢ γιὰ ἄλλους σκοπούς, τὰ ἐμβρυα μέχρι 11 περίπου ἡμερῶν, γιατί τότε ἀρχίζει ὁ σχηματισμὸς τοῦ νευρωνικοῦ πλέγματος, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ ἀρχικὴ καταβολὴ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἡ κατάσταση ζωῆς πρὶν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἡλικία, ὀνομάζεται, ἀπὸ πολλούς, *προέμβρυο* (ὑποκριτικὴ ὀρολογία, κατὰ τὸν Bernard) καὶ χαρακτηρίζεται ὡς «κυτταρικὴ μᾶζα» ὑποβαθμιζόμενη ἔτσι στὶς συνειδήσεις τῶν ἐρευνητῶν, τῶν ἐν γένει ἐπιστημόνων, τῶν γονέων (τῶν ὁποίων τὰ κίνητρα, στὴν πλειοψηφία, εἶναι ἡ ἀπόκτηση παιδιοῦ) καὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ γνώσης.

Τὰ τελευταῖα χρόνια εἶναι συχνότερες οἱ δημόσιες συζητήσεις σχετικὰ μὲ τὴν δημιουργία ἐμβρύων στὸ ἐργαστήριό καὶ τὴν πειραματικὴ χρῆση αὐτῶν. Ἐκεῖ ἀκούγονται διάφορες ιδέες καὶ ἰδεολογήματα, ἐπιστημονικοὶ διαπληκτισμοὶ καὶ τὰ σχετικὰ. Ἀσφαλῶς οἱ προβληματισμοὶ εἶναι ἐντονοὶ καὶ δὲν ἔχουν ἰσορροπήσει, διεθνῶς. Ἴσως μάλιστα καὶ νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἰσορροπήσουν ἐφ' ὅσον ὁ ἀπώτερος σκοπὸς τῆς θεραπευτικῆς κλωνοποίησης εἶναι ἡ παραγωγή μοσχευμάτων γιὰ τὴν σωτηρία ἀνθρώπων. Εἶναι βέβαιο ὅτι, ὅσες κρατικὲς ἢ διακρατικὲς ἐπιτροπὲς μελέτης βιοηθικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς δεοντολογίας καὶ ἂν διορίζονται, παγκοσμίως, τὰ πειράματα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς θεραπευτικῆς κλωνοποίησης θὰ προχωροῦν διευρυνόμενα, ἀκόμη καὶ ἂν ἀποφασίζονται κάποιοι νομικοὶ ἢ ἄλλοι περιορισμοί.

Ὅμως οἱ ἀντιδράσεις, διὰ στόματος εἰδικῶν κυρίως, δὲν θὰ πρέπει νὰ σιγήσουν, γιατί οἱ λόγοι πού προβάλλονται εἶναι ἐξαιρετικὰ σοβαροί, ὅσον ἀφορᾷ τὴν πειραματικὴ χρῆση καὶ καταστροφὴ τῶν ἐμβρύων.

Αὐτὸ θὰ βοηθήσει, ἴσως, πρὸς δύο κατευθύνσεις. Ἡ μία θὰ εἶναι ἡ εὐαισθητοποίηση τῶν δοτῶν τῶν ἐμβρύων, ὥστε ὡς

γονεῖς νὰ μὴν ἐγκαταλείπουν τὰ ἐναπομείναντα ἐμβρυά τους στὶς καταψύξεις, ἐὰν γνωρίζουν ὅτι ὑπάρχουν, ἐπιστρέφοντας σ' αὐτὰ γιὰ νέες κυήσεις, ὥστε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους νὰ ἐλαχιστοποιήσουν τὶς ἀπὸ μέρους τους εὐθύνες γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦλάχιστον τῶν δικῶν τους ἐμβρύων.

Ἡ δευτέρη κατεύθυνση εἶναι μία ἔμμεση «πίεση» πρὸς ἐρευνητὲς καὶ χρηματοδότες τῶν ἐρευνητικῶν προγραμμάτων, νὰ στραφοῦν καὶ πρὸς ἄλλες μορφὲς βασικῆς ἔρευνας μοριακῆς βιολογίας, βιοχημείας, κ.λ.π., οἱ ὁποῖες ὑπόσχονται γνώσεις γιὰ ζητούμενες θεραπείες, μέσω διακυτταρικῶν «συνεννοήσεων» καὶ γονιδιακῶν «συνεργασιῶν» διαφοροποιημένων ἢ ἀδιαφοροποίητων κυττάρων. Ὑπάρχουν τέτοιες ἀξιολογότερες ἔρευνες καὶ πρέπει νὰ βγοῦν πρὸς τὰ ἔξω, μὲ προσιτὲς ἐρμηνείες τῆς σημασίας τους καὶ ὑποδείξεις τῆς πιθανῆς ἐφαρμογῆς τους σὲ εἰδικὲς θεραπείες.

Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ γνώση δὲν περιορίζονται σὲ μονοδρομικὲς κατευθύνσεις καὶ δὲν πρέπει νὰ καθορίζονται ἀπὸ τὶς δημόσιες σχέσεις προβολῆς, γιὰ διαφόρους λόγους συμφέροντος.

Γι' αὐτὸ χρειάζεται ἡ εὐλόγητη εὐρύτερη προβολὴ τοῦ ἐργαστηριακοῦ μόχθου καὶ ἄλλων σοβαρότατων ἐπιτευγμάτων, πού λόγω ἔλλειψης βιοηθικῶν «ἀκαταστασιῶν» δὲν φθάνουν, πομπωδῶς, στὴν ἐπικαιρότητα.

ΕΛΕΝΗ ΓΚΕΛΤΗ - ΔΟΥΚΑ
Ἄμ. Ἐπικ. Καθηγήτρια Γενετικῆς
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Προτεινόμενη Βιβλιογραφία:

- 1) Bernard Jean: Ἡ Βιοηθικὴ. 1996, Ἐκδόσεις Π. Τραυλὸς - Ε. Κωσταράκη.
- 2) Γκαρίτης Στέλιος: Βιοεξουσία καὶ πολιτεία. 1996, Ἐκδόσεις Βασιᾶς, Θεσσαλονίκη.
- 3) Lewontin Richard: Δὲν εἶναι ἀπαράιτητα ἔτσι. 2000, Ἐκδόσεις Κάτοπτρο.
- 4) Testart Jacques: Ἡ Τεχνὴ τῆς Ἀναπαραγωγῆς. 1996, Ἐκδόσεις Π. Τραυλὸς - Ε. Κωσταράκη.
- 5) Χατζηνικολάου Νικόλαος Ἄρχιμ.: Ἐλευθεροὶ ἀπὸ τὸ γονιδίωμα. 2002. Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἡθικῆς καὶ Δεοντολογίας.

ΘΕΣΜΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΤΙΘΕΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΗΘΙΚΗΝ

Β'

Ε. Ευθύνη Δικηγόρων κ.λ.π. - Άγωγή Κακοδικίας.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἄρθρον 4 διακηρύσσει ὅτι:

«Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου». Εἰς τὴν ἐπιταγὴν αὐτὴν τοῦ Σ. ἐνσαρκώνεται ἡ παλαιὰ ἀρχὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅτι «Νόμος πάντων Βασιλεὺς». Ἀκόμη καὶ ὁ ἀνώτατος Ἄρχων, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρ. 49 τοῦ Σ.: «Γιὰ πράξεις ποὺ δὲν σχετίζονται μὲ τὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του διώκεται, (μόνο ποῦ) ἡ δίωξις αὐτὴ ἀναστέλλεται ἐωσότου λήξει ἡ προεδρική θητεία».

Ἡ συνταγματικὴ αὐτὴ ἀρχὴ εἶναι ἀπολύτως σύμφωνη μὲ τὴν Χριστιανικὴ Ἠθική, ποῦ θέλει καμμιὰ διαφορὰ νὰ μὴν ὑπάρχει, ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων γενικῶς, κατὰ τὴν Παύλειον διακήρυξιν: «Οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός». (Κολ. Κεφ. 3 στίχ. 11).

Οἱ δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, δικαστικοὶ γραμματεῖς κ.λ.π. εἶναι ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν ἔννοιαν συνεργάται εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης. Ὅπως οἱ δικασταὶ καὶ αὐτοὶ λογοδοτοῦν γιὰ τὶς ἐνδεχόμενες ἀδικοπραγίαις τους, ἀστικές καὶ ποινικές. Τὸ ἄρθρον 937 τοῦ Α. Κ. ὀρίζει: «Ἡ ἀπαίτηση ἀπὸ ἀδικοπραξία παραγράφεται μετὰ πενταετία, ἀφότου ὁ παθὼν ἔμαθε τὴ ζη-

μία καὶ τὸν ὑπόχρεο σὲ ἀποζημίωση». Ἀκόμη τὸ ἄρθρον 250 τοῦ αὐτοῦ Α. Κ. λέγει: «Σὲ πέντε χρόνια παραγράφονται οἱ ἀξιώσεις: 11. τῶν δικηγόρων, τῶν συμβολαιογράφων κ.λ.π., γιὰ τὶς ἀμοιβὰς καὶ τὶς δαπάνες τους. 13. τῶν διαδίκων γιὰ τὶς προκαταβολὰς ποὺ ἔδωσαν στοὺς δικηγόρους τους». Ὁ κοινὸς νομοθέτης ἀκολουθώντας τὴν συνταγματικὴν ἐπιταγὴν ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Νόμου, καθιερώνει τὴν πενταετὴ παραγραφὴν εἰς τὶς οἰκονομικὰς σχέσεις δικηγόρων καὶ πελατῶν τους. Ἔτσι, ὁ δικηγόρος ἔχει τὴν εὐχέρειαν μέσα σὲ πέντε χρόνια νὰ διεκδικήσῃ τὶς ἀξιώσεις του ἀπέναντι στὸν πελάτη του, καὶ ὁ πελάτης ἐπίσης μέσα στὴν αὐτὴν προθεσμίαν νὰ διεκδικήσῃ τὶς δικές του, ἀπὸ τυχόν περισσοτέρες προκαταβολὰς πρὸς τὸν δικηγόρο του.

Πέραν αὐτῶν, ὁ νόμος προβλέπει καὶ τὸ ἐνδεχόμενον ὁ δικηγόρος ἐκ δόλου ἢ βαρείας ἀμελείας νὰ βλάψῃ τὸν πελάτην του, μερικὰς φορὰς ἀνεπανορθώτως. Τότε δίνει τὸ δικαίωμα εἰς τὸν ἀδικηθέντα πελάτην νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προξηνηθείσης ζημίας, μὲ τὸ ἐνδικο μέσον τῆς ἀγωγῆς κακοδικίας, ποῦ ὑπάγεται σύμφωνα μὲ τὴν παράγραφο 1 τοῦ ἄρθρου 73 τοῦ Εἰσ. Ν. Κ. Π. Δ. εἰς τὸ κατὰ τόπον ἀρμόδιον πρωτοδικεῖον. Μέχρις ἐδῶ τὰ πράγματα βαίνουν ὁμαλῶς.

Ὅμως, ἔρχεται ὁ αὐτὸς νομοθέτης μὲ τὸ ἄρθρον 71 τοῦ Ν. Δ. 958/1971 καὶ τροποποιεῖ τὸν Εἰσαγωγικὸν Νόμον τοῦ Κ. Π.

Δ. (Α. Ν. 44/1967) προσθέτοντας εις τὸ ἄρθρον 73 τοῦ Εἰσ. Νόμου τὴν παράγρα-
φον 5 ποὺ ὀρίζει τὰ ἑξῆς ἐξωφρενικά:

«Δὲν ἐπιτρέπεται ἀγωγή κακοδικίας, ὅταν περάσουν ἕξι (6) μῆνες ἀπὸ τὴν πρά-
ξη ἢ τὴν παράλειψη ποὺ ἐπικαλεῖται ὁ ἐνά-
γων»!! Τί σημαίνουν αὐτά; Ἀκοῦστε.

Ὁ πελάτης διὰ τίς ζημίες ποὺ ὑπέστη ἀπὸ τὸν δικηγόρο ἔχει προθεσμία νὰ διεκ-
δικήσῃ τὴν ἀποκατάστασή τους, νὰ πάρει τὸ «δίκηρο» ἐντὸς 6 μῆνῶν. Ἀλλὰ προσέξα-
τε: ΟΧΙ ἀπὸ τότε ποὺ *ἔμαθε* γιὰ τὴν προξε-
νηθεῖσα εἰς βάρος του ζημία, ἀλλὰ ἀπὸ τότε
ποὺ *διεπράχθη* ἡ ζημιογόνος ἐνέργεια ἢ πα-
ράλειψη!

Ἔτσι, ἂν ὁ δικηγόρος εἴτε ἐκ δόλου εἴτε
ἐκ βαρείας ἀμελείας διέπραξε τὸ ἀμάρτη-
μα ἀπέναντι στὸν πελάτη του καὶ τὸν ζη-
μίωσε ἀνεπανορθῶτως π.χ. μὲ τὴν κατάθε-
ση ἢ μὴ ἐμπρόθεσμη κατάθεση τῆς ἀγωγῆς
καὶ ὁ πελάτης πληροφορηθῆ τοῦτο ὅταν
δημοσιευθῆ ἡ ἀπόφαση μετὰ 7 μῆνες, τότε
ὁ δικηγόρος εἶναι ἀνέγκλητος!

*ΠΩΣ εἶναι δυνατόν νὰ πληροφορηθῆ ὁ
πελάτης μέσα σὲ 6 μῆνες τὸ «κατόρθωμα»
τοῦ δικηγόρου ἢ συμβολαιογράφου ἢ γραμ-
ματέως;*

Ῥωστε, ὁ μὲν δικηγόρος διὰ τὴν διεκδι-
κηση τῶν ἀξιώσεών ἀπὸ τὸν πελάτη του ἔχει
προθεσμία ἄνετη 5 ἐτῶν, ὁ πελάτης ἀντι-
θέτως ἔχει προθεσμίαν μόνον 6 μῆνῶν καὶ
μάλιστα ἀπὸ τότε ποὺ διεπράχθη τὸ ἀδίκη-
μα εἰς βάρος του καὶ ὄχι ἀπὸ τότε ποὺ *ἔλα-
βε γνώσιν* αὐτοῦ! Εἶναι ἠθικὸς ὁ νόμος αὐ-
τός; Ἀποδίδει «ἰγὺες Δίκαιον»; Ἀσφαλῶς
ὄχι! Εἶναι ἀπλῶς ἄσυλον τῶν ἀνεντίμων καὶ
ἀσυνειδήτων!

*ΣΤ. Ἡ προστασία τοῦ ἀπορρήτου τῶν
τραπεζικῶν καταθέσεων.*

Εἰς τίς κοινωνικο-οικονομικὰ συναλλα-
γὰς οἱ ἄνθρωποι δὲν συμπεριφέρονται ὄλοι
ὅπως ἐπιτάσσει ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ δίκαιον.
Δηλαδή μὲ καλὴ πίστη καὶ συμφῶνως πρὸς
τὰ συναλλακτικὰ ἤθη (Α. Κ. 288). Ἐκ τῶν
συναλλασσομένων ἄλλοι εἶναι καλόπιστοι

καὶ συνεισῆς. Ἄλλοι ὅμως εἶναι ἀσυνεισῆς
καὶ κακόπιστοι.

Ἔτσι, ὁ νομοθέτης ἔχει θεσμοθετήσῃ
τὸν θεσμὸν τῆς ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως
μὲ τὸν ὅποιον ὁ κακόπιστος ὀφειλέτης ἀνα-
γκάζεται νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὀφειλήν του.
Ῥῶς γνωστόν, ἡ ἐκτέλεσις ἐνεργεῖται ὄχι μό-
νον εἰς χεῖρας τοῦ ὀφειλέτου ἀλλὰ καὶ εἰς
χεῖρας τρίτου, εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκονται
ἐξ οἰαοδήποτε αἰτίας περιουσιακὰ στοιχεῖα
τοῦ ὀφειλέτου. Τρίτος ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπό-
ψεως εἶναι καὶ ἡ τράπεζα, εἰς τὴν ὁποίαν
ἔχει καταθέσεις κεφαλαίων ἢ ἄλλων τιμαλ-
φῶν ὁ ὀφειλέτης. Ἀφοῦ, ὅπως ἐπιτάσσει
τὸ Σύνταγμα, οἱ «Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώ-
πιον τοῦ νόμου», θὰ ἔπρεπε νὰ δανειστής
νὰ ἠμπορῆ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν δικαστικὴν
ἀπόφασιν καὶ εἰς χεῖρας τῆς τραπέζης ὡς
«τρίτου», διὰ νὰ ικανοποιήσῃ τὴν δικαίαν
ἀξίωσιν του.

Ἐρχεται ὅμως ὁ νεώτερος νομοθέτης
καὶ μὲ τὸν ἀνήθικον καὶ κίβδηλον Ν.
1059/1971 *ἐπιβάλλει τὴν προστασίαν τοῦ
ἀπορρήτου τῶν τραπεζικῶν καταθέσεων!*
*Λέγει: «Οἱ κάθε μορφῆς καταθέσεις σὲ πι-
στωτικὰ ἰδρύματα εἶναι ἀπόρρητες. Διοι-
κηταί... ἢ ὑπάλληλοι τῶν τραπεζῶν, οἱ
ὅποιοι ὡς ἐκ τῶν καθηκόντων τους λαμβά-
νουν γνώσιν τῶν τραπεζικῶν καταθέσεων,
παρέχοντες καθ' οἰονδήποτε τρόπον οἰαν-
δήποτε περὶ αὐτῶν πληροφορίαν, τιμωροῦ-
νται μὲ φυλάκισιν τοῦλάχιστον ἕξ (6) μῆ-
νῶν».* Ἔτσι, ἠμπορεῖ ἡ ἐγκαταλελειμμένη
σύζυγος ἢ τὰ παιδιά ἀστόργου συζύγου καὶ
πατρὸς ἢ ὁ ἔντιμος δανειστής τούτου νὰ πέ-
νωνται, ὅμως αἱ καταθέσεις του εἰς τὴν τρά-
πεζαν προστατεύονται, ὡς... ἱερὰ παρακα-
ταθήκη!

Ἡ θεσμοθέτης τοῦ ἀνηθικοῦ αὐτοῦ
νόμου, ὑψηλορεῦθη ἀπὸ τὴν σκοπιμότητα
ἐλκύνσεως μεγαλυτέρων καταθέσεων εἰς τίς
τράπεζες. Ὅμως, καμμία σκοπιμότης δὲν
ἠμπορεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν προστασίαν
κακοπίστων καὶ νὰ οἰκοδομήσῃ εἰς τὴν κοι-
νωνίαν ἄσυστα καταφυγῆς τῶν ἀνεντίμων

καὶ ἀνθρώπων. Εὐτυχῶς, ἔστω τόσο καθυστερημένα, ὕστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια ἤλθεν ὁ Νόμος 2915/2001 καὶ μὲ τὸ ἄρθρον 24 αὐτοῦ κατήργησε τὶς ὡς ἄνω διατάξεις τοῦ Ν. 1059/1971, τὸν ὁποῖον ὡς ἀνῆθικον τόσον εἶχαν πολεμήσει οἱ θεωρητικοὶ τοῦ δικαίου.

Ζ. Ἡ «ἐννομη» αἰσχρὴ τοκογλυφία.

Ἄφῃσα τελευταία τὴν περίπτωση τῆς τοκογλυφίας τῶν τραπεζῶν, μὲ τὰ περιβόητα «πανωτόκια»! Πρόκειται γιὰ ἀνῆθικον καὶ αἰσχρὸν νομοθέτημα, τὰ ὀδύνηρά καὶ ἀπάνθρωπα ἀποτελέσματα τοῦ ὁποίου συνετάραξαν πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια τὸ πανελλήνιον. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἠθικὴ καταδικάζει τὸν δανεισμὸν ἐπὶ τόκῳ. Ὁ Κύριος διεκήρυξεν ὅτι «Ἐὰν δανεῖζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστὶ; Καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανεῖζουσιν ἵνα ἀπολαύωσι τὰ ἴσα» (Λουκ. ΣΤ', 34).

Ὁ νομοθέτης τοῦ Α. Κ. εἰς τὸ ἄρθρο 806 ὀρίζει ὅτι μὲ τὴν σύμβαση δανείου «Συμφωνεῖται καὶ μεταβιβάζεται ἀπὸ τὸν ἕνα συμβαλλόμενο εἰς τὸν ἄλλον κατὰ κυριότητα ποσότης χρημάτων ἢ ἄλλων ἀντικαταστατῶν πραγμάτων καὶ ὁ λήπτης τοῦ δανείου ἔχει ὑποχρέωση νὰ ἀποδώσῃ ἄλλα πράγματα τῆς ἴδιας ποσότητος καὶ ποιότητος». Δὲν γίνεται ἐδῶ λόγος διὰ πληρωμὴν τόκου.

Μὲ τὰ ἄρθρα 293 - 294 Α. Κ., θέλοντας νὰ διευκολύνῃ τὶς συναλλαγὰς τῶν κοινῶν, ἐπιτρέπει νὰ συμφωνηθῇ τοκοφόρο τὸ δάνειο, τὸ ποσοστὸν τοῦ ὁποίου δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπερβῇ τὸ θεμιτὸν ὄριον. Ἄν τὸ ὑπερβῇ, ἡ δικαιοπραξία κρίνεται ἄκυρη, ὡς πρὸς τὸ ἐπιπλέον. Πρόκειται γιὰ ἕνα νόμιμον τόκον, πὺ ἀποτελεῖ κάτω ἀπὸ τὶς παρῶσες κοινωνικὰς συνθήκας, μίαν θεωρουμένην λογικὴν ἀποζημίωσιν ἐκείνου ὁ ὁποῖος κατέθεσε τὰ χρήματά του, πρὸς ἐκμετάλλευσιν καὶ ἀξιοποίησιν καὶ λαμβάνει μικρὸν μέρος τῆς ἀποδόσεως των. Τέτοιες εἶναι κυρίως οἱ καταθέσεις σὲ τράπεζες.

Ἔως ἐδῶ ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ, ὅτι ναὶ μὲν δὲν συμπύπτει τὸ δίκαιον μὲ τὴν ἠθικὴν ἀπολύτως, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ διάστασις δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀπαράδεκτη. Ἔρχεται ὅμως ὁ νομοθέτης μὲ ἄλλην διάταξιν τὴν παράγραφον 1 τοῦ 296 Α. Κ. καὶ θεσμοθετεῖ τὸν «τόκον τόκου». Τόκος τόκου ὀφείλεται εἴτε ἂν τέτοιος τόκος συμφωνηθῇ, εἴτε ἂν ζητηθῇ μὲ ἀγωγὴν. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις αὐτὸ ἔμπορεῖ νὰ γίνῃ μόνο γιὰ ὀφειλομένων τόκους ἐνὸς ὀλοκλήρου ἔτους.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ νομοθέτης ἐπήγρε τὸν κατήφορον, προσιωνίζοντας πολλὰ δεινὰ εἰς τὴν κοινωνίαν. Διότι μὲ τὴν παράγραφον δύο τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου 296 Α. Κ. παρέχει τὸ δικαίωμα σὲ «Ταμειυτήρια, πιστωτικὰ ἰδρύματα καὶ τράπεζες νὰ μποροῦν νὰ ὀρίσουν μὲ τὸ καταστατικὸ τους ἢ νὰ συνομολογήσουν ἀπὸ πρὶν ὅτι οἱ τόκοι καταθέσεων πὺ δὲν εἰσπράττονται θὰ ἰσχύσουν ὡς νέα ἔντοκη κατάθεση». Ἡ διάταξις ὀμλεῖ σαφῶς διὰ «τόκους καταθέσεων», δηλαδὴ χρηματικῶν ποσῶν πὺ οἱ πολῖται καταθέτουν στὶς τράπεζες, διὰ νὰ ἔχουν ἕνα μικρὸ εἰσόδημα.

Οἱ τράπεζες ἔκαναν τὴν «δικὴ» τους ἐρμηνεία. Ὅτι ἰσχύει γιὰ τὶς καταθέσεις, γιὰ νὰ μὴν ἰσχύῃ καὶ διὰ τὶς χορηγήσεις δανείων; Ὁ νομοθέτης μὲ νέα σαφειστάτην διάταξιν εἰς τὸν Εἰσ. Ν. τοῦ Α. Κ., τὸ ἄρθρο 110 αὐτοῦ ὀρίζει: «Πιστωτικὰ καταστήματα πὺ χορηγοῦν δάνεια μὲ κεφάλαια πὺ προέρχονται ἀπὸ ἔντοκα ὀμολογιακὰ δάνεια, ἐπιτρέπεται νὰ συνομολογοῦν προκαταβολικά, γιὰ τὰ δάνεια πὺ χορηγοῦν, ὅτι οἱ τόκοι γίνονται αὐτοδικαίως τοκοφόροι ὕστερα ἀπὸ ἐξάμηνη καθυστέρηση», ὄχι ὕστερα ἀπὸ ἔτος πὺ ὀρίζει ἡ «καθυστερημένη» διάταξις τοῦ ἄρθρου 296 παρ. 2! Ἡ λογικὴ τῆς διατάξεως αὐτῆς εἶναι ὅτι ἀφοῦ ἡ τράπεζα θὰ χορηγήσῃ δάνειο εἰς τὸν πολῖτην ἀπὸ χρήματα πὺ συγκέντρωσε ἀπὸ ὀμολογιακὸ δάνειο, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ τὸ ἐπιστρέψῃ ἐμπροσθέντως, τὶς συνέπειες τῆς καθυστέρησεως πρέπει νὰ τὶς ὑποστῇ ὁ κα-

θυστερήσας τὸ δάνειό του πολίτης. Θάλεγε κανείς ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς εἶναι εὐλογοφανής καὶ δικαιολογημένος, διὰ τὰ χρήματα ποὺ δανείζουν οἱ τράπεζες, τὰ προερχόμενα ἀπὸ ὁμολογιακὰ δάνεια.

Ὅμως, οἱ τράπεζες μὲ πολλὴν ἱκανοποίηση καὶ εὐχαρίστηση ἐφαρμόζουν τὴν διάταξη ὄχι μόνον διὰ τὰ κεφάλαια, ποὺ ἔχουν ἀπὸ «ἐντοκα ὁμολογιακὰ δάνεια», ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἰδικὰ τους καὶ ἄλλα κεφάλαια. Καὶ τὴν ἐφαρμόζουν μὲ τὴν ἀνεση ποὺ τοὺς δίνει ὁ νόμος κεφαλαιοποιώντας τοὺς τόκους ὄχι μετὰ παρέλευσιν ἔτους ἀλλὰ «ὑστερα ἀπὸ ἐξάμηνη καθυστέρηση»! Ἔτσι, ἡ χρονικὴ προστασία ἐνὸς ἔτους τοῦ ἀρθροῦ 296 Α. Κ. ἐξανεμίζεται ἀπὸ τὴν διάταξιν τοῦ ἀρθροῦ 110 Εἰσ. Ν. Α. Κ.!

Οἱ τράπεζες μὲ προεξάρχουσες τὶς λεγόμενες «κρατικὲς» ἐξασκοῦν νομίμως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ τοκογλύφου! Ἄλλως τε ποὺς θὰ τὶς ἐλέγξει;

Θὰ πῆτε ἀφελέστατα. Μά, ἡ Κεντρικὴ Τράπεζα ἢ ἡ Νομοματικὴ Ἐπιτροπὴ! Ἀκούστε τώρα, διὰ νὰ ἰδῆτε ΠΩΣ ἢ Νομοματικὴ Ἐπιτροπὴ τὶς ἐλέγχει.

Τὸ ἔτος 1980 ὁ Νομοθέτης ψηφίζει καὶ θέτει σὲ ἰσχὺν τὸν Ν. 1083 «Περὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως συναλλάγματος καὶ ξένων τραπεζικῶν γραμματίων». Τὸ ἀρθρον 8 παρ. 6 τοῦ νόμου τούτου ὀρίζει: Ἡ Νομοματικὴ Ἐπιτροπὴ μὲ ἀποφάσεις τῆς δύναται νὰ ἐπιτρέπει τὸν ἐκτοκισμὸ τῶν ὀφειλομένων τόκων στὰ πιστωτικὰ ἰδρύματα, ποὺ λειτουργοῦν στὴν Ἑλλάδα, *χωρὶς ὁποιοδήποτε χρονικὸ ἢ ἄλλο περιορισμό*. Ἔτσι, ὁ Νομοθέτης «ἐκχωρεῖ» εἰς τὴν Νομοματικὴν Ἐπιτροπὴν τὶς ἰδικές του ἐξουσίες! *Γιὰ τὸ ΠΩΣ θὰ γίνεταί ἐφεξῆς ὁ ἐκτοκισμὸς τῶν τόκων, θὰ ἀποφασίζῃ ΟΧΙ ὁ Νομοθέτης ἀλλὰ, κατ' ἐξουσιοδότησιν αὐτοῦ ἢ... Νομοματικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ μάλιστα χωρὶς κανένα περιορισμό! Ἡ τελευταία δὲν χάνει καιρὸ καὶ μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 289/80 ἀπόφασίν τῆς, ἡ ὁποία ἔχει ἰσχὺν κανόνος οὐσιαστικοῦ δικαίου, ὀρίζει ὅτι:*

«Ὁ ἐκτοκισμὸς τῶν ὀφειλομένων εἰς τὰς τράπεζας καὶ τοὺς λοιποὺς πιστωτικοὺς ὀργανισμοὺς ἐν καθυστέρησει τόκων δύναται νὰ γίνεταί ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας καθυστέρησεως ἀνευ οἰουδήποτε χρονικοῦ ἢ ἄλλου περιορισμοῦ.

Μὲ «σημαίαν» τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν οἱ τράπεζες ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς πιὸ ὀμῆς καὶ αἰσχροκεροῦς τοκογλυφίας. Ἡ κεφαλαιοποίησις τῶν τόκων γίνεται τώρα ἀνά... τρίμηνον! Ἡ τακτικὴ αὐτὴ ὀδήγησε μοιραίως εἰς τὴν κατεδάφισιν κυριολεκτικῶς καὶ καταστροφὴν πολλῶν μεσαίων ἐπιχειρήσεων. Εἰς τὸ ξεσπίτωμα πολλῶν οἰκογενειῶν. Εἰς τὴν ἀνεργίαν πολλῶν οἰκογενειάρχων. Τέλος, εἰς τὴν αὐτοκτονίαν πολλῶν συνανθρώπων μας, ποὺ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀνθέξουν τὴν ταπεινώσιν, τὴν ἐξουθένωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν ἐπαγγελματικὴν, οἰκογενειακὴν καὶ ἀτομικὴν!

Πρὸ ἐτῶν ἐσεῖσθη τὸ Πανελλήνιον ἀπὸ τὶς οἰμωγὰς πολλῶν θυμάτων αὐτῆς τῆς ἀνήθικης, παράνομης καὶ ἀπάνθρωπης νομοθετικῆς παρεμβάσεως μὲ τὸν ἀνήθικον ν. 1083/1980 καὶ τὴν ἐπαίσχυντη ὑπ' ἀριθ. 289/30.10.80 ἀπόφασιν τῆς Νομοματικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἔτσι, ἔδωσαν στὶς τράπεζες τὸ δικαίωμα μὲ τὰ αἰσχρὰ «πανωτόκια» ἕνα δάνειο 50 - 60 ἑκατομμυρίων ἐνὸς ἐμπόρου ἢ ἐπαγγελματίου, μέσα σὲ 15 χρόνια νὰ τὸ μεταποιήσουν σὲ ὀφειλὴ ἀστρονομικοῦ ποσοῦ πλέον τῶν 800 ἑκατομμυρίων, κεφαλαιοποιώντας ἀνὰ τρίμηνο τοὺς τόκους καὶ μὲ τὸ ἀνείκουστο ἐπιτόκιο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποὺ εἶχε φθάσει καὶ 25%! Ἴσως δὲν εἶναι εἰς ὅλους γνωστόν, ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς δεκαετίας τοῦ 1990 εἶχαν ἰδρυθῆ ἐδῶ εἰς τὴν Πρωτεύουσάν «εἰδικὰ μεσιτικὰ γραφεῖα», ποὺ σὰν ἄλλα λαγωνικὰ ἐμάθαιναν «ποιά» ἀκίνητα θὰ βγοῦν εἰς τὸν πλειστηριασμὸν ἀπὸ τὶς τράπεζες. Αὐτὰ τὰ προσέφεραν εἰς ὑποψηφίους ἀγοραστάς, διαφημίζοντας ὅτι πωλοῦνται εἰς «τιμὴν εὐκαιρίας», ἀφοῦ ὡς γνωστόν, ὡς τιμὴ πρώτης προσφορᾶς τῶν πρὸς πλειστηριασμὸν

ακινήτων ορίζεται το ήμισυ της αξίας αυτού, πού αναγράφεται εις το πρόγραμμα πλειστηριασμού! 'Απάνθρωπον θέαμα να βλέπης ανθρώπους να κερδοσκοπούν με τον αναγκαστικόν και άσπλαχνον ξεσπιτωμόν του διπλανού των, με τον θάνατον του συνανθρώπου των! Και ή Κυβέρνησις; 'Ο Νομοθέτης; 'Η Νομοματική 'Επιτροπή; Τί έκαναν; *Τίποτε!* Δικαιοῦται όμως να υποθέση κανείς ότι έγιναν επιλήσμονες του έθνικου χρέους των! Βεβαίως, το κακό πασαέγινε.

'Εδέησε να σταματήση ή μάλλον να μετριασθή με την σωτήρια απόφαση της 'Ολομελείας του Α. Π. υπ' αριθ. 8/1998, ή οποία άνέτρεψε την παγιωμένη από το 1987 νομολογία των δικαστηρίων. Πού έδέχοντο, όχι έντελώς άβάσιμα, ότι αυτό έπρεπε να ρυθμισθή από τον νομοθέτη και όχι από τα δικαστήρια. 'Υπό την πίεσιν των Δικηγορικων Συλλόγων, του Βιομηχανικου και 'Εμπορικου 'Επιμελητηριου, κυρίως της Κοινής Γνώμης, πού εξέφραζαν συχνά τα Μ. Μ. Ε. και του Α. Π., ο Νομοθέτης με το άρθρον 30 του νόμου 2789/2000 έδέησε να μετριάση τις όδυνηρές συνέπειες του ν. 1083/1980 και της απόφάσεως της Νομοματικής 'Επιτροπής 289/1980.

Οί συνέπειες ακόμη εκπέμπονται, δυστυχώς! Μόλις πέρυσι έδημοσιεύθη ή υπ' αριθμ. 546/2002 απόφασις του Πρωτοδικείου 'Αθηνών με την όποια εκρίθη καταδικαστέα ή τακτική αυτή, τις άνα τρίμηνον κεφαλαιοποιήσεως των τόκων, ως προσκρούουσα εις το άρθρον 281 Α. Κ. 'Η απόφασις αυτή άκύρωσε την έντολήν τραπέζης προς αναγκαστικήν εκτέλεσιν κατά δανειολήπτου αυτής!

'Η «επίσημη τοκογλυφία» των τραπεζών, όπως είχε χαρακτηρισθή δέν έχει εκλείψει. Εις τις προηγμένες χώρες της Ευρώπης ή διαφορά μεταξύ επιτοκίων καταθέσεων και επιτοκίων χορηγήσεων είναι τρεις περίπου μονάδες. Οί 'Ελληνικές τράπεζες διατηροῦν διαφοράν 6 - 7 περίπου μονά-

δων, πέραν των λεγομένων «έξόδων», με τα όποια επιβαρύνουν τους πελάτες και του νέου «φρούτου», ιδίως εις την χρηματοδοτησιν άγοράς αυτοκινήτου, πού λέγεται «έξοδα ανοίγματος φακέλλου»!

Επίλογος

Είναι αναμφίβολον ότι όσα εξετέθηκαν δέν έπροξένησαν ευχάριστες έντυπώσεις. Και είναι μόνον μιá μικρή δέσμη ανηθίκων νομοθετημάτων. 'Εάν όπως είπα εις την άρχήν ήθελε κανείς να απαριθμήση και εκθέση τους νόμους με «κίβδηλον» Δίκαιον εις όλους τους τομείς του θετικου Δικαιου, θα έχρειάζετο να γράψη πολυσελιδον διβλίον. 'Ελέχθη επίσης και είναι γνωστόν ότι το Σύνταγμα έχει αναθέσει το νομοθετικόν έργον εις το νομοθετικόν σώμα, την Βουλήν. Και την Βουλήν συγκροτοῦν οί εκλεγμένοι αντιπρόσωποι του λαου, οί βουλευται. Αυτοι είναι σάξς εκ της σαρκός μας, δηλαδή του λαου. Είναι αξιοσημείωτον, ότι χρόνια τώρα οί δημοσκοπήσεις πού γίνονται από διαφόρους ειδικούς οργανισμούς, δείχνουν πως οί πολιτικοί και τα κόμματα έχουν τόσο πολυ ξεπέσει εις την εκτίμησιν και την συνείδησιν του λαου, ώστε μόλις εγγίζουν τό... 8%! Και όμως ψηφίζονται πάλιν τα ίδια κόμματα και σχεδόν οί ίδιοι βουλευται ή συνόμοιοι. Διατί; Διότι δέν υπάρχουν οί καλλίτεροι! Και διατί δέν υπάρχουν οί καλλίτεροι; Διότι οί *καλοί άρχοντες είναι δάρον του Θεου εις τους λαους πού τον πιστεύουν και τον σέβονται!*

Το 1940 ο 'Ελληνικός Λαός είχε αναδειχθή εις όλον τον κόσμο ως σύμβολον με την βοήθειαν του Χριστου και της 'Υπερμάχου Στρατηγου! Τα μεταπολεμικά χρόνια και ιδίως τις τελευταίες δεκαετίες ο λαός μας άπεδείχθη άχάριστος και άποστάτης! Λέγει ο άείμνηστος Π. Κανελλόπουλος, εις το διβλίον του «'Η Κοινωνία της 'Εποχής μας»: «'Η έλλειψις ένότητας και άρμονίας εις την εποχήν μας όφειλται εις την έλλειψιν της πίστεως. Εις την εποχήν μας διώκεται ή πίστις. 'Η πίστις άποτελεί

στοιχείον διακοσμητικὸν καὶ ὄχι προϋπόθεσιν οὐσιαστικὴν τῆς ζωῆς». Ἔχει δίκαιον! Οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες ἐξώρισαν τὸν Χριστὸν ἀπὸ τὸ βουλευτήριον, τὰ κυβερνητικὰ γραφεῖα, τὰ πανεπιστήμια, τὰ σχολεῖα, τὸν τύπον, τὶς οἰκογένειες καὶ κυρίως ἀπὸ τὶς ψυχὰς τους, εἰς τὴν πλειονότητα. Εὐτυχῶς ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐξαιρέσεις. Ἔτσι, κατὰ φυσικὴν καὶ ἠθικὴν νομοτέλειαν τὴν θέσιν τοῦ ἐξορίστου Χριστοῦ καταλαμβάνει ὁ ἀντίδικός Του! Τώρα ἀλωνίζει ὁ διάβολος μὲ τὰ ἑτερόκλητα ὄργανά του! Γι' αὐτὸ τόση διαφθορά! Λιμὸς ἀρχόντων ἔχει ἐνσκήψει εἰς τὸν Ἑλλαδικὸν χῶρον. Ἡ ἐκτίμησις 8% πρὸς τοὺς πολιτικούς μὲ τὴν καλπάζουσαν διαφθορὰν καὶ τὰ διαπλεκόμενα συμφέροντα, σίγουρα θὰ ἐγγίση τὸ μηδέν! Ἄλλως τε, τί νὰ περιμένῃ κανεὶς ὅταν καὶ αὐτὸ τὸ Συμβούλιον Ἐπικρατείας μέσα σὲ λίγα χρόνια, ἀλλάξει τοποθέτησιν καὶ ἀποφαίνεται, διαστρέφον τὸ Σύνταγμα, ὅτι πρέπει εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ διδάσκηται τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, δηλαδὴ ἡ Χριστιανικὴ Κατήχησις ἀλλὰ ἡ θρησκευολογία! Τὰ Ἑλληνόπουλα νὰ μὴ διδάσκωνται τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν, νὰ μὴ γνωρίσουν τὴν Εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν Χριστόν! Οἱ σημερινοὶ πάσης φύσεως ἐξουσιασταὶ ἐπιδιώκουν «Τὸ καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ» (Πράξ. 4 στ. 18). Προτιμοῦν νὰ μάθουν τὰ Ἑλληνόπουλα γιὰ τὸ ἰσλάμ, γκουρουῦ, κρίσνα, μαχαρίσι καὶ ὄλες τὶς ἐξ ἀνατολῶν ἀνοησίες πού ὡς θεομηνία ἐνέσκηψαν καὶ αὐτὲς εἰς τὴν ταλαίπωρην Ἑλλάδα! Ἄν γίνῃ καὶ αὐτὸ πού ἀποφαίνεται τὸ Συμβούλιον Ἐπικρατείας, ἐρωτᾶται:

Τί ἰδανικὰ θὰ ἔχουν τὰ μέλη τῆς αὐρια-

νῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας; Τί εἶδους ἀνθρωποι θὰ κληθῶν νὰ στελεχώσουν τὰ θεσμικὰ ὄργανα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους;

Τί ἡγέτας πολιτικούς, πνευματικούς, ἐκκλησιαστικούς, στρατιωτικούς κ.λ.π. Θὰ ἔχη ἡ αὐριανὴ Ἑλλάδα; Ἀλήθεια, ἔτσι πού πᾶμε σήμερα, τί προσιωνίζεται διὰ τὸ αὐριον; Ὁ Προφητάναξ φωνάζει καὶ ὑπενθυμίζει:

«Ἴδου οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπολοῦνται!»!

Τώρα ποῖα εἶναι ἡ ἀντίδρασις αὐτῶν πού πιστεύουν εἰς Χριστὸν καὶ εἶναι ἐνεργὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας Του; Καὶ ποῖα *πρέπει* νὰ εἶναι; Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τὸ παρελθόν, τόσον τὸ ἀπώτερον, ὅσον καὶ τὸ πρόσφατον πιστεύω εἶναι ἀσφαλὴς ὁδοδείκτης! Ὡς πρὸς τὸ ποῖα εἶναι σήμερα, ἄς προβληματισθοῦμε, ἐρωτώντας ὁ καθένας μας τὴν συνειδήσιν του.

Θὰ τελειώσω μὲ τὴν ἔκκλησιν καὶ συνταρακτικὴν φωνὴν τοῦ προφήτου Ἰερεμίου, πού πρέπει νὰ γίνῃ καὶ παγία προσευχή μας πρὸς τὸν Οἰκτίριμον Κύριον. Νὰ κἀνῃ τὴν ἔκκλησιν καὶ εὐχὴν αὐτὴν πραγματικότητα, φωτίζοντας τοὺς συγχρόνους Ἕλληνες, ἄρχοντες καὶ ἀρχομένους, ὅλους μας νὰ συνέλθωμεν ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν μέθην τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τοῦ μαμμωνᾶ. Καὶ νὰ ἐπιστρέψουμε. Νὰ ἀκούσωμεν τὴν γεμάτην στοργὴν καὶ ἀγάπην φωνὴν τοῦ Κυρίου, πού λέγει: «*Ἐπιστρέφητε υἱοὶ ἀφεστηκότες... καὶ δώσω ὑμῖν ποιμένας, κατὰ τὴν καρδίαν μου καὶ ποιμανοῦσιν ὑμᾶς, ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης*» (Ἰερ. Γ' 14 - 15).

ΦΙΛΟΛΑΟΣ ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Δρ. Παν/μίου - Δικηγόρος

THOMAS STERNS ELIOT

Ὁ κ. Εὐάγγελος Μόσχος στὴν μέχρη σήμερα πλούσια ἐργογραφία του προσέθεσε ἓνα νέο του βιβλίο μὲ τὸν τίτλο: «Τόμας Στέρνς Ἐλιοτ» (Τὸ ἀληθινὸ του πρόσωπο καὶ ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου του) - Ἐκδόσεις «Δαμασκός», Ἀθήνα 2002. Ὁ πλοῦτος τῶν γνώσεων τοῦ συγγραφέως σὲ θέματα ποὺ καταπιάνεται ἡ κριτικὴ του ὠρίμανση, ἡ ἐπιμέλεια τῶν κειμένων του, ἡ ἄνεση στὴν διατύπωση τῶν νοημάτων του χαρακτηρίζουν καὶ πάλι τὸ νέο του πόνημα.

Καὶ στὸ παρελθὸν ὁ Ε. Μ. εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν ποιητικὴ δημιουργία τοῦ Τ. Σ. Ἐλιοτ ἀπὸ τὶς στίλβες τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτίνες»*.

Στὸν νέον αὐτὸν τόμο συγκεκριμένα - ὅπως δηλώνει στὸν πρόλογό του ὁ συγγραφέας- ἔχουν συγκεντρωθεῖ δοκίμια του ἀναφερόμενα στὸν μεγάλο ἀγγλοαμερικανὸ ποιητὴ, τὰ ὁποῖα ἔχουν κατὰ καιροὺς δημοσιευθεῖ σὲ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ καὶ στίς «Ἀκτίνες» καὶ τὰ ὁποῖα μὲ μία πρόσφατη ἐπεξεργασία περιέχονται σὲ αὐτόν.

Στὰ δέκα αὐτὰ δοκίμια ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πλέον ἐκτεταμένο μὲ τὸν τίτλο: «Ἕνας ποιητὴς προφήτης τοῦ καιροῦ μας», στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ἀναλυτικώτερα σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ὄριμα ποιητικὰ ἔργα τοῦ Τ. Σ. Ἐλιοτ μὲ τὸν τίτλο: «Ἐρημὴ χώρα» τὸ ὁποῖο ἐγράφη πρὸ ὀγδόντα περίπου ἐτῶν (1922) καὶ τὸ ὁποῖο ὁ ποιητὴς συνέθεσε τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ μεσοπολέμου, ἔχοντας ἐνώπιόν του μία κατεστραμμένη ἀπὸ τὸν πρῶτο Παγκόσμιον Πόλεμον Εὐρώπη.

*Ε. Ν. Μόσχος: Ἡ ποίηση καὶ τὸ μήνυμα τοῦ Τ. Σ. Ἐλιοτ «Ἀκτίνες» 1965 σελ. 91 - 98.

* Ε. Ν. Μόσχος: Τόμας Στέρν Ἐλιοτ, δέκα χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του «Ἀκτίνες» 1975 σελ. 49 - 52.

«Ἡ Ἐρημὴ Χώρα» μεταφράσθηκε στὰ ἑλληνικὰ πρῶτα ἀπὸ τὸν ποιητὴ Τ. Κ. Παπατῶνη καὶ στὴν συνέχεια ἀπὸ τὸν νομπελίστα Γ. Σεφέρη. Ἡ ποιητικὴ αὐτὴ συλλογὴ καθιέρωσε ὀριστικὰ τὸν Ἐλιοτ ὡς ποιητὴ μεγάλων συλλήψεων καὶ πνευματικῶν ἀναζητήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκφραστικῆς δυνάμεως στὸ ποιητικὸ στερέωμα τοῦ Λονδίνου.

Μὲ τὶς ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητες κεραίες μὲ τὶς ὁποῖες ἦταν προικισμένος «κατῳρθωνε νὰ συναρῆι μέσα του καὶ τὸ χθές, καὶ τὸ σήμερα, καὶ τὸ αὔριο ὡς ἐκφραση ἀγωνίας καὶ προβληματισμοῦ, πάνω στὴν μοῖρα καὶ στὴν ὑπόσταση τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ τῶν καθημερινῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς» (σελ. 18). Αὐτὸ εἶναι τὸ βαθύτερο νόημα ποὺ περικλείεται στοὺς στίχους τῆς «Ἐρημῆς χώρας». «Ἔτσι ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἓναν ποιητὴ - προφήτη τοῦ καιροῦ μας, ἐνοοῦμε τὴν ἐξαιρετικὴ ἐκείνη ποιητικὴ συνείδηση, ποὺ συλλαμβάνει στὴν ὁλότητά τους καὶ σὲ ὅλο τους τὸ βάθος, τὰ μεγάλα ἠθικά, μεταφυσικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ μὲ τὸν λόγο τῆς ἀπευθύνει ἓνα πνευματικὸ μήνυμα στὸν ἄνθρωπο» (σελ. 18).

Μὲ ἄλλα λόγια τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Ἐλιοτ πέραν τῆς ὑψηλῆς αἰσθητικῆς του ἀξίας τὸν καθιερώνει καὶ ὡς προφήτη τῶν καιρῶν του καὶ εὐαίσθητο δέκτη τοῦ πόνου, τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς προσδοκίας τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς μας.

Μία ἄλλη κατηγορία πνευματικῆς παραγωγῆς τοῦ Ἐλιοτ εἶναι τὸ ποιητικὸ θέατρο. «Ἡ θεατρικὴ δημιουργία τοῦ μεγάλου Ἄγγλου ποιητῆ ἀποτελεῖ μία ἐπίμονη προσπάθεια ἀναδιώσεως τοῦ ποιητικοῦ θεάτρου, κάτι ποὺ τὸν ἀπασχόλησε καὶ θεωρητικὰ στὰ δύο ἐνδιαφέροντα δοκίμιά του: «Οἱ δυνατότητες γιὰ ἓνα ποιητικὸ θέατρο»

και «ποίηση και θέατρο». Αναφέρουμε μεταξὺ τῶν ἔργων αὐτῶν, τὴν «Οἰκογενειακὴ συγκέντρωση», τὸ «Κοκτέιλ πάρτυ», τὸν «Σεβάσμιο πολιτικό», τὰ ὁποῖα ἔχουν ὡς κοινὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι ἀναφέρονται σὲ σύγχρονα περιστατικὰ καὶ σὲ ἐντελῶς σημερινὰ ἀνθρώπινα προβλήματα μὲ πέρα ὡς πέρα σύγχρονονισμένο καὶ μοντέρνο περιγυρο (σελ. 17).

Τὰ περισσότερα γνωστὰ θεατρικὰ ἔργα τοῦ Ἐλιοτ στὸ ἑλληνικὸ κοινὸν τὰ ὁποῖα παίχθηκαν καὶ ἀπὸ ἑλληνικοὺς θιάσους εἶναι ὁ «Εὐαγγελισμός», τὸ «Ἀτλαζένιο γοβάκι» καὶ ὁ «Φόνος στὴν Μητρόπολη». Τὸ τελευταῖο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ θιάσου τοῦ «Κρατικὸυ θεάτρου τῆς Βορείου Ἑλλάδος» τὸ καλοκαίρι τοῦ 1967 στὸ θέατρο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἔχει μεταφρασθεῖ στὰ ἑλληνικὰ σὲ δύο ἐκδόσεις: α) Ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Δαμασκός» (1950) σὲ μετάφραση τοῦ Ν. Ζαχαρόπουλου καὶ β) Ἀπὸ τὸν Γ. Σεφέρη (ἐκδόσεις Ἴκαρος 1965).

Γι' αὐτὴν ὅλη τὴν ποιητικὴ δημιουργία, τὴν θεατρικὴ παραγωγή καὶ τὰ κριτικὰ του δοκίμια ὁ Τ. Σ. Ἐλιοτ τιμήθηκε μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας τὸ 1948.

Μετὰ τὴν «Ἐρημὴ Χώρα» (1922) ὁ Ἐλιοτ ζεῖ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς λεγόμενης ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου (1918 - 1939). Καρπὸς αὐτῆς τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεώς του εἶναι ἡ συγγραφή τὸ 1939 ἐνὸς σπουδαίου δοκιμίου μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ ἰδέα μιᾶς Χριστιανικῆς Κοινωνίας», «Τὸ δοκίμιο αὐτὸ γράφθηκε λίγο πρὶν ἐκραγεῖ ὁ δεῦτερος Παγκόσμιος Πόλεμος» καὶ ἀποτελεῖ μίαν σοβαρὴ καὶ ἐμπειριστατωμένη μελέτη ἀναφερόμενη στὴν συγκρότηση τῆς αὐριανῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Καὶ δὲν διστάζει νὰ παραδεχθεῖ ὅτι «τὸ μέλλον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μέλλον τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως καὶ Ἑλπίδας» (σελ. 83).

Ἀρχοῦν λίγοι μῆνες (τὸν Σεπτέμβριον

τοῦ 1939) μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου γιὰ νὰ ἀπογοητεύσουν τὸν συντάκτη τοῦ δοκιμίου αὐτοῦ, ὅπως συνέβη καὶ μὲ ἕναν ἄλλον ὁραματιστὴ τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης, τὸν Κουτενχόδε Καλλέργη.

Ὅμως ὁ Ἐλιοτ δὲν ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τὴν πορεία τῶν γεγονότων καὶ πρὶν καλὰ καλὰ τελειώσει ὁ Δεύτερος Μεγάλος Πόλεμος ἐπανέρχεται ὑποστηρίζοντας μὲ ἐμφαση τὴν ἀποψη γιὰ τὸν μεταπολεμικὸ κόσμο ὅτι «γιὰ νὰ διασωθεῖ ἡ εὐρωπαϊκὴ πνευματικὴ παράδοση ἀλλὰ καὶ νὰ ὠφεληθοῦν οἱ ἐθνικοὶ συντελεστὲς ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν πρέπει νὰ καλλιεργοῦνται ἀδιάκοπα οἱ πηγές τῆς στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμη» καὶ τὴν Χριστιανικὴ Ἀνατολή.

Καὶ στὴν συνέχεια τὸ φθινόπωρο τοῦ 1946 ἀποφασίζει νὰ ἐπικοινωνήσει πνευματικὰ μὲ τοὺς Γερμανοὺς, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς Εὐρωπαίους πνευματικοὺς ἀνθρώπους γενικώτερα, «ἐπιθυμώντας νὰ θίξει ἕνα θέμα καυτὸ, ποὺ φαίνεται βαθεῖα νὰ τὸν ἀπασχολεῖ ἀπὸ χρόνια καὶ ποὺ ἀναφέρεται στὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης καὶ στὴν ἀνάγκη νὰ διαφυλαχθεῖ ἡ ἐνότητα τοῦ πολιτισμοῦ στὴν Εὐρώπη τὴν ἐπαύριον τοῦ πολέμου, μέσα ἀπὸ τὴν ποικιλία καὶ τὴν ἰδιομορφία τῶν ἐθνικῶν πολιτισμῶν ποὺ τὴν ἀποτελοῦν» (σελ. 88). Οἱ ἰδέες του αὐτῆς ἀποτελέσαν περιεχόμενον τριῶν ὁμιλιῶν ποὺ ἔκανε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸν Σταθμὸν τοῦ Λονδίνου στίς ἐκπομπές του γιὰ τὴν Εὐρώπη.

Μισὸν αἰῶνα ἀπὸ τὸν θάνατό του ὁ Τ. Σ. Ἐλιοτ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἐπίκαιρος μὲ τίς ἐξελίξεις ποὺ σημειώνονται στὸν Εὐρωπαϊκὸ Χώρο γιὰ τὴν πορεία πρὸς τὴν ἐνότητα τῶν κρατῶν αὐτῆς, μὲ τὴν ἐπισημανση πάντα τῆς ἀνάγκης τῆς πνευματικῆς θεμελιώσεως στὴν Χριστιανικὴ Πίστη καὶ στὴν ἑλληνικὴ παράδοση.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΠΑΓΙΔΕΣ

Νά μιλήσουμε για τούς έπικειμένους πιά όλυμπιακούς αγώνες; Γιατί όχι; Τό θέμα είναι επίκαιρο. Καί δέν θά μιλήσουμε για τὰ μεγάλα έργα πού δέν ξέρουμε άν θά προφθάσουν νά γίνουν καί πώς θά γίνουν. Άλλά για ένα πληθος μικρών προβλημάτων πού ταλανίζουν τόν τόπο μας καί τού δίνουν τήν εικόνα μιās καθυστερημένης χώρας. Αυτήν πού θά γνωρίσουν όλοι όσοι έλθουν τό καλοκαίρι τού 2004 για νά παρακολουθήσουν τούς όλυμπιακούς καί πού θά διεκδικήση τήν μόνιμη τέλεσί τους στή χώρα πού τούς γέννησε.

Άπό πού ν' άρχίσω καί πού νά τελειώσω. Άπό τίς λακκούβες πού κοσμοούν τούς δρόμους μας, παγίδες έπικίνδυνες για πεζούς καί έποχουμένους; Άπό τὰ σαμάρια πού κατασκευάζουν οί δημοτικοί μας άρχοντες σέ κεντρικούς δρόμους προαστίων καί άλλων περιοχών, για νά ανακόπτουν τήν ταχύτητα τών όδηγών, θέτοντας σέ κίνδυνο τήν άκεραιότητα τού αυτοκινήτου τους καί τήν ζωή τους, σάν νά μίν ύπηρε άλλος τρόπος νά επιτύχουν άκίνδυνα αυτό τό αποτέλεσμα; Νά προχωρήσω στά άλλα σαμάρια πού κάνουν οί διάφορες εταιρείες έτσι, χωρίς πρόγραμμα καί χωρίς σκοπό, κλείνοντας άτεχνα χαντάκια πού ανοίγουν έδω κι' εκεί, για νά επισκευάσουν τίς εγκαταστάσεις τους; Στίς σπασμένες πλάκες τών πεζοδρομίων; Στά φρεάτια τών έργων «κοινής ώφελείας» πού με τὰ σπασμένα καπάκια η καί χωρίς καπάκια άποτελούν παγίδες για τούς πεζούς; Στίς κολώνες πού είχαν κάποτε κάποια ένδεικτική πινακίδα πού δέν χρειάζεται πιά καί άντι νά τίς βγάλουν καί νά κλείσουν έπιμελώς τίς τρύπες, τίς κόβουν με πριόνι;

Άποτέλεσμα: Τό μικρό μέρος πού μένει καί έξέχει λίγα εκατοστά από τό πεζοδρόμιο είναι ό,τι πρέπει για ένα γερό σκόνταμα καί πέσιμο με άνυπολόγιστες συνέπειες για τήν άκεραιότητα μας η άκόμη καί για τήν ίδια μας τήν ζωή. Καί μίν νομίσετε ότι αυτά είναι μεμονωμένα περιστατικά πού μπορεϊ νά υπάρχουν πού καί πού, έστω ένα σέ κάθε δρόμο. Τά συναντάμε σέ κάθε βήμα. Είναι καθεστώς για τούς έλλη-

νικούς δρόμους. Σήμα κατατεθέν.

Σκεφθήτε λοιπόν τούς εύρωπαϊούς επισκέπτες μας, μαθημένους σέ άσφογους δρόμους καί πεζοδρόμια, νά κινούνται σέ μιá πόλι με όλες αυτές τίς παγίδες. Νά πέφτουν στους δρόμους μας καί νά σπάνε χέρια καί πόδια (τό λιγώτερο) καί νά αντιμετώπιζουν στή συνέχεια τὰ παραρτήματα τού ΕΣΥ, μαθημένοι από τόν τόπο τους σέ τέλεια νοσοκομεία. Σκεφθήτε νά τό πάρουν είδησι ενκαίρως οί ξένες άσφαλιστικές εταιρείες καί νά έκδοθή ταξιδιωτική οδηγία: «Πριν βγάλετε εισιτήριο για τήν Ελλάδα άσφαλισθήτε έναντι τών οδικών άτυχημάτων». Καί σκεφθήτε όλους αυτούς πού θά ύφίστανται τό άτύχημα, νά έγείρουν άξιώσεις για άποζημίωση. Τί δυσφήμιση για τήν χώρα μας.

Άλλά τὰ βάσανα τών Έλλήνων δέν τελειώνουν έδω. Νά θυμηθούμε τίς συγκοινωνίες μας πού διαφημίζουν ότι στίς εργάσιμες ήμέρες περνά λεωφορεϊο κάθε μισή ώρα. Προγραμματισμένα. Γιατί στήν πράξη γίνεται τρία τέταρτα καί κάποτε μία ώρα (μου έχει συμβη). Νά πούμε για τίς άπεργίες πού γίνονται για ύψλλου πήδημα; Τίς άπεργίες πού παραλύουν όλες τίς συγκοινωνίες, γιατί περνούν από ένα κεντρικό δρόμο καί πρέπει νά σταματήσουν νά κυκλοφορούν όλα τὰ αυτοκίνητα;

Νά πούμε για τούς άπεργούς πού έχουν άπεριόριστα δικαιώματα στή ζωή τής πόλεως, ένω τὰ εκατομμύρια τών κατοίκων τής πρωτεύουσας (πού πληρώνουν καί φόρους) δέν έχουν κανένα;

Νά πούμε κι' άλλα; Άλλά τί τό όφελος; Μήπως θά ενδιαφερθή κανείς γι' αυτά πού είπαμε; Κάποιος από τούς πολυάριθμους καί πολυώνυμους ύπευθύνους; Τών κεντρικών ύπηρεσιών η τής τοπικής αυτοδιοίκησης; Οί όλυμπιακοί πάντως θά γίνουν, έστω καί με λειψά η κακοφτιαγμένα τὰ μεγάλα έργα, έστω καί με άλλα τὰ πολλαπλά μικρά καί μεγάλα προβλήματα αυτού τού τόπου.

Καί η Ελλάδα; Θα μείνη Ψωροκώσταйна, έστω καί μασκαρεμένη εύρωπαϊά.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Διαβάζομε στις οικονομικές σελίδες του ήμερησιου τύπου «Παρατράπεζες, άπάτες, οικονομικά σκάνδαλα, δικαστικές διενέξεις και άπολύσεις είναι όρισμένες πτυχές, που δημιουργεί ή καταβαράθρωση των τιμών των μετοχών στο χρηματιστήριο την τελευταία τριετία.

Οί έξαγωγές μειώθηκαν τὸ ἔτος 2002 μὲ ρυθμὸ 9,6%, ἐνῶ εἶναι ἄγνωστες οἱ ξένες ἄμεσες ἐπενδύσεις. Ἡ ἔλλειψη διαφάνειας διώχνει τοὺς ξένους ἐπενδυτὲς ἀπὸ τὴν Σοφοκλέους».

«Ἡ ἀπαξίωση τοῦ Χρηματιστηρίου καὶ ἡ ἔλλειψη ἐλκυστικῶν καταθετικῶν προϊόντων δημιουργοῦν τὸ τέλειο περιβάλλον γιὰ τὴν δράση ἀτετονύχηδων καὶ ἀπατεῶνων. Ὁρατὸς καιρὸς γιὰ μεγάλες ἀπάτες καὶ σκάνδαλα».

Ἄν τὰ προηγούμενα δὲν εἶναι δημοσιογραφικὲς υπερβολές, ὅπωςδήποτε ὁμως δίνουν μιὰ εἰκόνα ἐνὸς θλιβεροῦ κλίματος τὸ ὁποῖο ἐπικρατεῖ στὸν κόσμον τῶν συναλλαγασομένων μὲ βασικὴ ἐπιδίωξη τὸν ἄμεσο καὶ εὐκόλο πλουτισμὸ χωρὶς ἠθικοὺς ἐνδοιασμοὺς καὶ φραγμοὺς. Στὸ παρελθὸν ἐγένετο λόγος γιὰ τὰ χρηστὰ συναλλακτικὰ ἤθη, τὰ ὁποῖα κατὰ κανόνα ἐρρῶθιζαν τὶς οικονομικὲς σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν. Ὅμως ἡ βαθμιαία ἐπικράτηση σὲ αὐτὲς καὶ γενικώτερα στὶς κοινωνικὲς ἐπιδιώξεις τῆς σύγχρονης κοινωνίας τοῦ πνεύματος τοῦ πρακτικοῦ ὕλισμοῦ ὀδηγοῦν σὲ αὐτὲς τὶς δυσάρεστες διαπιστώσεις. Εὐχὴ καὶ ἐπιδίωξη εἶναι ἡ ἀναστροφή αὐτοῦ τοῦ ἀποσυνθετικοῦ κλίματος καὶ ἡ ἐπαναφορὰ τῶν χρηστῶν συναλλακτικῶν ἠθῶν γιὰ τὴν ἀποφυγὴ καταρρεῦσεως τοῦ κοινωνικοῦ ἰοῦ.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Οἱ Ἄλβανοὶ ἐόρτασαν πρὸ καιροῦ τὰ ἐννενηντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ κράτους τῶν μετὰ ἀπὸ ἀπόφαση τῶν Δυτικῶν συμμάχων καὶ κατόπιν περιφρονήσεως τῶν συμφωνιῶν ἀποδόσεως τῆς ἀπελευθερωθείσης κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους 1912 - 13 ἀπὸ τὸν νικηφόρον ἑλληνικὸ στρατὸ Βορείου Ἠπείρου στὴν Ἑλλάδα. Ἐκτοτε ἔχουν περάσει ἐννέα δεκαετίες καὶ τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς περιοχῆς αὐτῆς δὲν θέλουν νὰ παύσουν, ὑπὸ οἰονδήποτε καθεστῶς καὶ ἂν διοικεῖται ἡ χώρα αὐτὴ ἄλλοτε ἠλιώτερα καὶ ἄλλοτε ὑπὸ συνθήκης ἀπροκαλύπτου διωγμοῦ.

Ἀφορμὴ γιὰ τὸ σχόλιο αὐτὸ δίνουν πληροφορίες οἱ ὁποῖες περιέχονται σὲ δημοσιεύματα στὴν ἐφημερίδα «Βορειοηπειρωτικὸ Βῆμα», ὄργανο τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας στὴν Ἀλβανία, ὅπου καταγγέλεται ὅτι: «Ἡ Ἀλβανία συνεχίζει νὰ μεταχειρίζεται τὴν Ἐθνικὴ Ἑλληνικὴ μειονότητα βασισμένη στὴν ἰδεολογία καὶ στὶς ἀρχές τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος, σύμφωνα μὲ τὴν ἔκθεση, ἡ ὁποία ἐκδόθηκε πέρους ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως.

Ἡ καταγγελία αὐτὴ ἀπὸ ἕνα Ὁργανισμὸ διεθνούς κύρους ὀφείλει νὰ εὐαισθητοποιήσει καὶ νὰ ἐνεργοποιήσει καὶ τὸ ἐπίσημο ἑλληνικὸν κράτος προκειμένου νὰ ἀντιδράσει ἐνεργὰ στὶς ὅποτεδήποτε ἐκδηλωνόμενες ἄλβανικὲς προκλήσεις καὶ νὰ ἀπαιτήσει τὸν σεβασμὸ ἀπὸ τὶς ἄλβανικὲς ἀρχές τῶν δικαιωμάτων τῶν ἑλληνικῆς καταγωγῆς κατοίκων τῆς περιοχῆς αὐτῆς, τὰ ὁποῖα κατοχυρώνονται ἀπὸ τὶς Διεθνεῖς

Συμβάσεις, αλλά ειδικότερα και εκείνα, τὰ ὁποῖα περιέχονται στὸ Πρωτόκολλο τῆς Κέρκυρας τοῦ 1914 ὡς ἀπόρροια τοῦ αὐτονομιακοῦ ἀγώνα τῶν βορειοηπειρωτῶν τὸ αὐτὸ ἔτος.

Ἡ μέχρι σήμερα καὶ ἐπὶ σειρά πολλῶν ἐτῶν στάση τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων ἔναντι τῆς ἀλβανικῆς ἀθαιρεσίας, ἔναντι τῶν ὁμογενῶν μας τῆς Β. Η. ὑπῆρξε ὑποτονικὴ καὶ ἀδικαιολόγητα ἀνεκτικὴ.

Πρέπει κάποτε νὰ αἰσθανθοῦν καὶ οἱ Ἄλβανοὶ ὑπεύθυνοὶ ὅτι ὑπάρχει ἑλληνικὸ κράτος ἰσχυρὸ σεβόμενο μὲν τὶς σχέσεις καλῆς γειτονίας ἀλλὰ καὶ ἀποφασισμένο νὰ προστατεύσει τοὺς ὁμογενεῖς του οἱ ὁποῖοι διαμένουν στὴν χώρα των.

ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΓΓΥΣ ΚΑΙ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ τοῦ Ἰράκ, τὸ σχέδιο Κόφι Ἀνάν γιὰ μίαν κάποια διευθέτηση τῆς ἀπὸ τριακονταετίας περίπου ἐκκρεμότητος τοῦ Κυπριακοῦ, ἀποτελοῦν θέματα τῆς ἀμέσου προτεραιότητος τὶς ἡμέρες ποὺ συντάσσονται οἱ γραμμὲς αὐτές. Οἱ προβλεπόμενες ἐξελίξεις κατ' αὐτὰς γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου αισιόδοξες. Αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι διόλου ἐνισχυτικὸ τοῦ κύρους καὶ τῶν προσδοκιῶν τοῦ Ὄργανισμοῦ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν.

Οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Μεγάλῃ Βρετανία δὲν διανοοῦνται συμβιβασμοὺς καὶ ἀποκλίσεις στὶς θέσεις τους στὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας, τὸ ὁποῖο ἔχει μεταβληθεῖ σὲ ἓνα «σαθρὸ» ὄργανο, τὶς καταδικαστικὰς ἀποφάσεις τοῦ ὁποῖου ἔχουν τόσον εὐτελίσαι τόσον τὸ Ἰσραὴλ εἰς

βάρος τῶν Παλαιστινίων, ὅσον καὶ ἡ Τουρκία σὲ βάρος τῆς Κύπρου.

Ὁ πολιτισμὸς τῆς δυτικῆς νεωτερικότητος γιὰ τὸν ὁποῖον τόση καύχησι στα ῥητορεύματα τῶν ἡγετῶν τῆς Δύσεως (ἀλλὰ καὶ τῶν θεωρητικῶν τύπου Χάντινγκτον) ἐμφανίζεται αὐτοκαταργούμενος· οἱ μεγάλες κατακτήσεις, προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, παγκοσμιοποίηση τῶν ἀρχῶν τοῦ Δικαίου, ιδεώδη τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας ἀκυρώνονται ἢ παρακάμπτονται σὲ τόσες καὶ τόσες περιπτώσεις ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τῶν δυτικῶν δυνάμεων στὸν διεθνή χωρὸ μετὰ τὸν ψυχρὸ πόλεμο.

Ἡ Τουρκία ἐπιχειρεῖ ὑπὸ τὶς ὑφιστάμενες συγκυρίες νὰ διαπραγματευθεῖ ἰταμώτατα τὶς ἀπαιτούμενες ἀπὸ στρατιωτικῆς πλευρᾶς διευκολύνσεις πρὸς τὶς ΗΠΑ γιὰ τὴν ἐνδεχόμενη ἐπίθεση κατὰ τοῦ Ἰράκ, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μεγάλες οικονομικὰς ἀπαιτήσεις καὶ μὲ τὴν οὐσιαστικὴ ὑπονόμευσι τῶν διαπραγματεύσεων γιὰ τὸ σχέδιο Κόφι Ἀνάν.

Ὅλα αὐτὰ συνιστοῦν -καὶ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ἐδῶ καὶ δεκαετίες- τὴν οὐσιαστικὴ μεταστροφή τῆς πολιτικῆς τῶν ΗΠΑ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Οὐάσιγκτον, τοῦ Τζέφερσον καὶ τοῦ Λίνκολν, στὶς ὁποῖες θεμελιώνεται τὸ οἰκοδόμημα αὐτῶν.

Αἰσθάνονται ἄραγε οἱ Ἀμερικανοὶ πολῖτες νὰ κινδυνεύει τὸ ἠθικὸ κύρος τῆς χώρας των, προϋπόθεσι τῆς ἰσχύος τῶν ΗΠΑ στὸν διεθνή χωρὸ, ὅταν μὲ τὴν πολιτικὴν τῶν Κυβερνήσεων των παραβιάζονται οἱ ἀρχὲς τοῦ Δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας;

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Συνεχίζουμε και στο τεύχος αυτό των «Ακτίνων», την αναφορά μας ως προς τις δραστηριότητες του «Ελληνικού Συνδέσμου» (Hellenic Link) της Αμερικής. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συνεργασία του Ε. Σ. με την Ελληνική Ιατρική Έταιρεία Νέας Υόρκης (The Hellenic Medical Society of New York) η οποία έχει μία μακρόχρονη ιστορία, με έτος ίδρύσεως το 1936 και με πλούσια δράση στον Αμερικανικό και Ελλαδικό χώρο.

Από το 2001, μετά από κοινή απόφαση, υπογεγραμμένη από τους προέδρους των δύο πιο πάνω αναφερομένων Σωματείων, Δρα Σπύρο Μεζίτη, MD, PhD, της Ελληνικής Ιατρικής Έταιρείας και Δρα Κώστα Εύθυμιου, PhD του Ελληνικού Συνδέσμου, καθιερώνεται ετήσια εκδήλωση εις μνήμην του Έλληνα ιατρού της Αμερικής, Δρα Δημητρίου Φλέσσα, με ομιλίες διακεκριμένων ελλήνων ιατρών, σε κεντρική αίθουσα της Νέας Υόρκης.

Ο Δρ Δημήτριος Φλέσσας, υπήρξε ο ιατρός του όποιου ή ζωή, ως επαγγελματία ιατρού, ήταν ένα παράδειγμα λαμπρό που έτιμησε πιστά, τα Ίπποκρατικά, ανθρωπιστικά και χριστιανικά ιδεώδη, ανάμεσα σε αμερικανούς και Έλληνες. Προσέφερε πολλά στην Ελλάδα, συμβάλλοντας ποικιλοτρόπως στην οργάνωση των Ιατρικών Σχολών στα Πανεπιστήμια Ίωαννίνων και Κρήτης (ιδε και «Ακτίνες», Νοέμβριος 2001, σελ. 294 - 295).

Έτσι, το 2001, στις 10 Ιουνίου (Κυριακή απόγευμα), έγινε η πρώτη εκδήλωση, αφιερωμένη στη μνήμη του Δρος Δ. Φλέσσα, με ομιλητή τον Δρα Θεοχάρη Θεοχαρίδη, MD, PhD, Καθηγητή Φαρμακολογίας και Ιατρικής, της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Tufts. Το θέμα της ομιλίας ήταν: «Σχεδιασμός και Έφαρμογή ενός Ηλεκτρο-

νικού Προγράμματος Έλέγχου Άλληλεπιδράσεως Φαρμάκων στην Ελλάδα: Διατι χρειάζεται και διατι δέν εφαρμόζεται».

Η δεύτερη εκδήλωση, έγινε την Κυριακή, 14 Απριλίου 2002, με προσκεκλημένο ομιλητή τον Δρα Δημήτριο Ωραιόπουλο, Καθηγητή Ιατρικής του Πανεπιστημίου του Τορόντο (Καναδάς). Ο Δρ Δ. Ωραιόπουλος είναι παγκοσμίως αναγνωρισμένη ιατρική προσωπικότητα και είναι ένα από τα έκλεκτα μέλη του Ελληνικού Συνδέσμου. Είναι επίσης, δραστήριο μέλος της Ελληνοκαναδικής Κοινότητας, συνεργαζόμενος με την Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία του Καναδά.

Το θέμα της ομιλίας του ήταν: «Οίκτος και Έλεος στην Εξάσκηση της Ιατρικής».

Στις εκδηλώσεις αυτές υπήρχε πολυπληθές ακροατήριο και οι δεξιώσεις που ακολούθησαν τις ομιλίες, δημιούργησαν ευκαιρίες επικοινωνίας μεταξύ των Ελλήνων έπιστημόνων της Αμερικής, πράγμα που είναι πολύ επιθυμητό στους αδελφούς μας της διασποράς.

Επειδή παρουσιάσθηκε ενδιαφέρον από Έλληνες έπιστήμονες, αναγνώστες των «Ακτίνων», να γνωρίσουν καλύτερα τον «Ελληνικόν Σύνδεσμον», παραθέτουμε στη συνέχεια τις διευθύνσεις (ταχυδρομική και ηλεκτρονική) με τις οποίες μπορούν να έλθουν σε άμεση επικοινωνία, για περισσότερες πληροφορίες και πιθανή συνεργασία.

THE HELLENIC LINK, Inc.
SUITE No 278, 38 - 11 DITMARS BLVD
ASTORIA, NEW YORK 11105, USA
Web Site: <http://www.helleniclink.net>
ή <http://www.helleniclink.org>
και Email: info@helleniclink.net

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Όμότιμος Καθηγητής Γεωπονικού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στό τεύχος του Μαρτίου, παρουσιάσθηκαν μερικές από τις προτάσεις, που κατά καιρούς έχουν γίνει, για τη βελτίωση της όλης καταστάσεως των Πανεπιστημίων μας. Η πιο σοβαρή προσπάθεια στον τομέα αυτόν, έγινε πρό δεκαετίας, επί Υπουργού Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων Γ. Σουφλιά, με έθνικό διάλογο για την Παιδεία. Στόν διάλογο αυτόν, εκλήθη να απαντήσει όλο τό Διδακτικό Έρευνητικό Προσωπικό (ΔΕΠ), σέ ένα έντυπο ερωτηματολόγιο τό οποίο στάλθηκε προσωπικά στόν καθένα. Από τήν έπεξεργασία του ερωτηματολογίου αυτού, καθώς και από τίς θέσεις που διατυπώθηκαν, από τίς Συγκλήτους τών ΑΕΙ και από τήν Ειδική Έπιτροπή για τήν Ανωτάτη Παιδεία και από τίς απόψεις που διατύπωσαν οί Φοιτητικοί Σύλλογοι, τό Υπουργείο Παιδείας προχώρησε, μετά από προηγούμενη ένήμερωση τών Πανεπιστημιακών Αρχών, στόν ψήφισο Νόμου για τόν έκσυγχρονισμό τής Ανωτάτης Εκπαίδευσης. Με τόν Νόμο αυτόν, μεταξύ τών άλλων, καθιερωνόταν ή αξιολόγηση τών ΑΕΙ και οί δύο κύκλοι σπουδών, στίς προπτυχιακές σπουδές. Αύτά τά δύο πολύ σημαντικά μέτρα που καθιερώνονταν με τόν Νόμο αυτόν, θά άλλαζαν ριζικά τό «τοπίο» που επικρατούσε μέχρι τότε στό Πανεπιστήμιό μας και ή αναβάθμιση τών σπουδών θά ήταν όρατή σέ λίγα χρόνια. Οί δύο κύκλοι σπουδών, θά αποτελούσαν τήν απαραίτητη ασφαλιστική δικλείδα που θά επέτρεπε στούς ικανούσ και άξιουσ φοιτητές, να προχωρούν στό δεύτερο κύκλο σπουδών, μετά από έπιτυχείς εξετάσεις σέ όλα τά μαθήματα του πρώτου κύκλου, ενώ σέ όσους έδειχναν άδιαφορία για σπουδές πραγματικές να άποχωρούν, χάνοντας τήν φοιτητική ιδιότητα. Έτσι, δέν θά ύπηρχε ή θλιβερή κατάσταση, φοιτητών να βρίσκονται «τυπικά» στό πτυχίο και να χρωστούν μαθήματα όλων τών εξαμήνων.

Ο Νόμος Σουφλιά κράτησε πολύ λίγο, πριν άκόμη γίνει δυνατή ή εφαρμογή του. Με τήν άλλαγή τής Κυβερνήσεως καταργήθηκαν όλα τά βασικά σημεία του Νόμου αυτού και έπανήλθε τό προηγούμενο καθεστώς και για τόν λόγο αυτόν ή κατάσταση

των Πανεπιστημίων μας κάθε άλλο παρά ρόδινη είναι.

Έδώ, στό σημείο αυτό, θά πρέπει να αναφερθεί και κάτι άλλο σημαντικό.

Στά Πανεπιστήμιά μας, τά μέλη Δ.Ε.Π., δηλαδή οί Άκαδημαϊκοί Δάσκαλοι, άποτελούν μειοψηφία στην έκλογή τών όργάνων διοίκησης!! Τήν πλειοψηφία έχουν οί φοιτητές μαζί με τούς εκπροσώπους του ύπολοιπου προσωπικού. Αυτό μόνο στό Έλληνικά Πανεπιστήμια συμβαίνει. Σέ κανένα Πανεπιστήμιο του κόσμου δέν ύπάρχει αυτή ή θλιβερή κατάσταση. Με τόν «Νόμο Σουφλιά» τό ποσοστό τών φοιτητών στό έκλεκτορικό σώμα για τήν ανάδειξη πρυτάνεως και άντιπρυτάνεων, είχε μειωθεί στό 50% από 80% που ήταν πριν και τών ύπολοίπων κατηγοριών στό 25% τών μελών ΔΕΠ. Τό ίδιο ποσοστό φοιτητών προβλεπόταν και για τήν έκλογή Προέδρου Τμήματος. Μετά τήν κατάργηση του «Νόμου Σουφλιά», τά πριν ισχύοντα ποσοστά έπανήλθαν με νέο Νόμο. Έτσι συνεχίζεται ή παλαιά κακή κατάσταση κατά τίς έκλογές Πρυτανικών Αρχών και Προέδρων Τμημάτων, με συναλλαγές τών ύποψηφίων Καθηγητών με τούς φοιτητές τών διαφόρων πολιτικών παρατάξεων, πράγμα τελείως άπαραδέκτο.

Αύτά που έχουν αναφερθεί πιο πάνω, δέν αποτελούν τά μόνα μειονεκτήματα και προβλήματα στή διοίκηση και λειτουργία τών Πανεπιστημίων μας. Είναι και άλλα πολλά για τά όποια θά χρειάζονταν πολλές σελίδες του Περιοδικού.

Έκείνο που έχει σήμερα μεγάλη σημασία είναι, ή αναβάθμιση τών Πανεπιστημίων μας στό πρότυπα τών καλών Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, ώστε να ύπάρξει στό άμεσο μέλλον μία ισότιμη συνεργασία μεταξύ τών Πανεπιστημίων τής Ε. Ε., με τήν άναγνώριση τών πτυχίων και τήν καλύτερη δυνατή πρόσβαση στην άγορά εργασίας τών έπιστημόνων τών διαφόρων κλάδων. Οί προβληματισμοί είναι μεγάλοι και πολλές συσκέψεις γίνονται αυτόν τόν καιρό, σέ Ευρωπαϊκό επίπεδο, για να βρεθούν οί πιο κατάλληλες και έφικτές λύσεις.

Χ. Γ.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΒΔΟΜΑΣ ΧΩΡΙΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΙ

Στις 5 Μαρτίου 2003 οι νεολαίες σχεδόν όλων των πολιτικών κομμάτων εκάλεσαν τους πολίτες στο κλείσιμο των τηλεοράσεων για τὸ διάωρο 19.00 ἕως 21.00 πρὸς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας γιὰ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τῶν εἰδήσεων, ὅπως παρουσιάζονται κυρίως ἀπὸ τοὺς ἰδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς. Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀντίδραση αὐτὴ ἦταν ἡ διαστρέβλωση τῶν πραγματικῶν γεγονότων κατὰ τὸ ἀντιπολεμικὸ συλλαλητήριο, τὸ ὁποῖο ἔγινε στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες πόλεις τοῦ ἑσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἑξωτερικοῦ ὀλίγες ἡμέρες πρὶν.

Χωρὶς νὰ γνωρίζουμε τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἀντιδράσεως τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν ἄνευ ὁρίων καὶ κανόνων δεοντολογίας ἰδιωτικῆς τηλεόρασι θέλομε νὰ πληροφορήσωμε τοὺς ἀναγνώστες μας γιὰ μίαν καθιερωμένη σὲ πολλὲς χώρες τοῦ ἑξωτερικοῦ στάσι ἔναντι τῆς τηλεοράσεως, τίς ὀνομαζόμενες ἑβδομάδες χωρὶς τηλεόρασι.

Ἡ ἑβδομάς χωρὶς τηλεόρασι διοργανώνεται ἀπὸ μικρὲς τοπικὲς κοινότητες, π.χ. ἀπὸ ἓνα Σχολεῖο γιὰ τοὺς μαθητὲς του. Προηγεῖται ἐνημέρωσις τῶν μαθητῶν καὶ τῶν γονέων τους γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτῆς τῆς «ἀποτοξινώσεως» ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ τηλεθέασι, προτείνονται ἐναλλακτικοὶ τρόποι ἀξιοποιήσεως τοῦ ἐλευθέρου χρόνου καὶ ἐπαναφέρονται λησμονημένες μέθοδοι οὐσιαστικῆς ψυχαγωγίας τοῦ ἀνθρώπου (διάβασμα, ἀθλητικὲς ἐνασχολήσεις, ἀκρόασι μουσικῆς, ἐπιτραπέζια παιγνίδια, ἐπισκέψεις σὲ φίλους καὶ συγγενεῖς, περίπατοι στὴν Φύσι, κ.λ.π.).

«Στις Ἠνωμένες Πολιτεῖες, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων πού δὲν διαθέτουν τηλεόραση, διαρκῶς ἀυξάνεται κα ἀπλώνεται στίς τέσσερις γωνίες τῆς χώρας. Διαρκῶς περισσότερα ἄτομα ἐπαναστατοῦν κατὰ τῆς τηλε-εξάρτησης...

Μὲ τὴν ἀπουσία τῆς τηλεόρασης ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς βελτιώνεται καὶ ἡ βελτίωση φτάνει σὲ τέτοιο σημεῖο -καλύτερη ἐπικοινωνία, πιὸ θερμὲς καὶ τρυφερὲς σχέσεις- ὥστε πολλὲς οἰκογένειες ἀλλὰ καὶ σχολεῖα «νιοθετοῦν» κάθε μῆνα μίαν «ἑβδομάδα μὴ τηλεόρασης» ἑπτὰ ἡμέρες ἀπόλυτης ἀποτοξίνωσης ἀπὸ τὴ μικρὴ ὀθόνη» (Καθημερινὴ 29.5.1994). Ἀλλὰ καὶ στὴν χώρα μας ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι λόγῳ ἀρχῶν δὲν ἔχουν τηλεόρασι στὸ σπίτι τους. «Δὲν μπορῶ νὰ φανταστῶ τὴν οἰκογένειά μου νὰ κάθεται τὰ βράδια μπροστὰ στὴν τηλεόραση καὶ νὰ μὴν ἀλλάζουμε κουβέντα μεταξύ μας» λέει ὁ πατέρας... (Καὶ ὁ γιὸς τῆς οἰκογένειας συμπληρώνει:) «Ἦχι, δὲν καταδικάζω τὴν τηλεόραση. Μαζὶ τῆς μποροῦμε νὰ ἐπισεφθοῦμε ἄλλες χώρες, νὰ γνωρίσουμε ἄλλα ἦθη καὶ ἔθιμα. Ἴσως γιὰ ἓναν ἡλικιωμένο πού ζεῖ μόνος του καὶ δὲν ἔχει πολλὲς ἐπιλογές, νὰ εἶναι ἡ καλύτερη συντροφιά. Εἶναι μίαν ἀναγκαστικὴ λύση γιὰ ἓνα μοναχικὸ ἄνθρωπο. Γιὰ μένα ὅμως πού εἶμαι 22 χρονῶν, εἶναι χάσιμο χρόνου, τὴ στιγμὴ πού ὑπάρχουν δεκάδες ἄλλα πράγματα» (Ἐφημέριος 1997, σ. 192).

Ὁ περιορισμὸς τῆς τηλεθέασεως, ὁ ὁποῖος γίνετα κατόπιν σκέψεως καὶ ἀποφάσεως, διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴ μὴ τηλεθέασι ἢ ὁποῖα συντελεῖται λόγῳ διακοπῶν σὲ μέρος χωρὶς τηλεόρασι ἢ λόγῳ ταξιδίου ἢ λόγῳ ἀσθενείας. Στὴν ἑβδομάδα χωρὶς τηλεόρασι ὑπάρχει καὶ προϋποτίθεται ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου νὰ περιορίσῃ τὴν χρῆσι τῆς τηλεοράσεως μὲ ἀπώτερο σκοπὸ νὰ ἀνακάμψῃ ἐκ νέου τρόπους οὐσιαστικῆς ψυχαγωγίας καὶ ἀξιοποιήσεως τοῦ ἐλευθέρου του χρόνου.

Ἡ μεθόδευσις καὶ πρότασις μιᾶς ἑβδομάδας χωρὶς τηλεόρασι στὴν οἰκογένειά μας, στὸ Σχολεῖο ἢ στὸν ἐργασιακὸ καὶ φιλικὸ μας χώρο πρέπει νὰ γίνῃ μὲ τὸ πανθομολογούμε-

νο δεδομένο ότι ή υπερβολική τηλεθέασις βλάπτει και την σωματική (λόγω της άκνησιας και της ακτινοβολίας) αλλά και την πνευματική μας υγεία με όλη αυτή την πληθώρα των εικόνων βίας, σεξουαλικότητας και κακού που προβάλλονται από τους δέκτες μας. Χρειάζεται καλή ενημέρωσις του πληθυσμού, ό οποίος θα κληθῆ νά υλοποιήσῃ αὐτό τὸ σχέδιο γιὰ μιὰ ἐβδομάδα χωρὶς τηλεόρασι καθὼς ἐπίσης νά ὑπάρχουν πολλοὶ ἐναλλακτικοὶ τρόποι ἐκτὸς τῆς τηλεοράσεως γιὰ νά παρακινηθῆ κάποιος νά ἀναλάβῃ αὐτὸ τὸ ἐγγεῖρημα μὲ κάτι τὸ ὁποῖο καὶ θὰ τὸν εὐχαριστεῖ καὶ θὰ τὸν ξεκουράζει. Στὸν ἄλλο σχεδιασμὸ θὰ πρέπει νά ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ δύναμις τῆς συνηθείας, ἡ ὁποία ἔχει καταστήσει πλείστους συνανθρώπους μας σχεδὸν ἐξαρτημένα ἀπὸ τὴν τηλεόρασι ἄτομα. Γι' αὐτὰ τὰ πρόσωπα θὰ χρειασθοῦν δραστηριότητες καὶ ἐνασχολήσεις καὶ ἐκτὸς τοῦ σπιτιοῦ τους, ὥστε νά μπορέσουν νά ὑπερβῶν τὴν δύναμι τῆς συνηθείας καὶ τὴν εὐκολία τοῦ τηλεχειριστηρίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΑ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΕΨΟΥΜΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΦΟΡΑ;

Ἄν ὁ πόλεμος τοῦ Περσικοῦ Κόλπου τοῦ 1991 ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ μεταδιδόταν ἀπευθείας στὸν τηλεοπτικὸ μας δέκτη, ὁ νέος πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰράκ ἐμπλέκει μεγάλους ἀριθμοὺς δημοσιογράφων καὶ μέσων ἐνημέρωσης γιὰ πρώτη φορὰ, μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμο, καὶ σὲ μιὰ κλίμακα ποὺ δὲν ἔχει προηγουμένω στὶς ἀμερικανικὲς ἐνοπλεις δυνάμεις, 500 δημοσιογράφοι, φωτογράφοι καὶ τεχνικοί ἔχουν ἐνταχθῆ σὲ μάχιμες μονάδες καὶ μονάδες ὑποστηρίξεως. Κινοῦνται, ζοῦν, τρῶνε καὶ κοιμοῦνται μαζὶ μὲ τοὺς στρατιῶτες στὸ πεδίο τῆς μάχης, καὶ μεταδίδουν μὲ τὰ δορυφορικά τους τηλέφωνα καὶ τὰ βιντεόφωνα τὶς εἰδήσεις, ἀφοῦ αὐτὲς «διορθωθοῦν» ἀπὸ τοὺς διοικητὲς τῶν μονάδων! Ζωντανὲς μεταδόσεις ἐπιτρέπονται μόνο παρουσία τῶν διοικητῶν, ποὺ ἔχουν τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία νά διακόψουν

τὴ σύνδεση, ἂν κάτι δὲν εἰπωθεῖ «σωστά»!

Ἡ συναλλαγή εἶναι ἀπλή: Ὁ ἀμερικανικὸς στρατὸς προσφέρει δωρεὰν μεταφορὰ, διατροφή, φιλοξενία σὲ ἀντίσκηνα, ἐξοπλισμὸ προστασίας ἀπὸ βιολογικά, χημικά ἢ πυρηνικά ὄπλα καὶ κυρίως «καυτὰ» γεγονότα, ἐνῶ οἱ δημοσιογράφοι ἀποδέχονται τὸν ἀπόλυτο ἐλεγχὸ τους ἀπὸ τὸν... Ξενοδόχο! Ἀπὸ τοὺς 500 αὐτοὺς δημοσιογράφους καὶ τεχνικούς, 400 εἶναι Ἄμερικανοί, ἡ πλειοψηφία τῶν ὁποίων πέρασε εἰδικὴ ἐκπαίδευση διάρκειας ἐνὸς μῆνα σὲ εἰδικὲς δάσεις τῶν ΗΠΑ. Στὶς ὑπόλοιπες 100 θέσεις συνωστίζονται μεγάλα μέσα ἐνημέρωσης ἀπὸ 15 ἄλλες χώρες, τῶν ὁποίων τὰ στελέχη «φιλτραρίστηκαν» γιὰ λόγους πρόληψης τῆς ἀντιαμερικανικῆς προπαγάνδας.

Ὁ πόλεμος τῆς προπαγάνδας αὐτὴ τὴν φορὰ θὰ εἶναι πιὸ καλὰ ὀργανωμένος, γιὰ νά μὴν ἐπαναληφθοῦν τὰ λάθη τοῦ 1991, ποὺ ἄφησαν τὸν γνωστὸ πολεμικὸ ἀνταποκριτὴ τοῦ CNN Πήτερ Ἀρνὲτ στὴ Βαγδάτη, νά μεταδίδει εἰκόνες μόνος καὶ ἀνεξέλεγκτος. Αὐτὲς οἱ εἰκόνες ἐπληξάν σημαντικὰ τὴ δημόσια εἰκόνα τῆς τότε ἀμερικανικῆς κυβέρνησης, καὶ τὸν Ἀρνὲτ οἰκονομικά, ἀφοῦ ἔχασε τὴν ἐργασία του καὶ μέχρι σήμερα δυσκολεύεται νά ἐπιβιώσει.

Βέβαια ὁ πόλεμος τῶν λέξεων ξεκίνησε πολὺ πρὶν τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις, μὲ πρῶτους στόχους τὴ Γαλλία καὶ τὴ Γερμανία, ποὺ τόλμησαν αὐτὴ τὴ φορὰ νά στηρίξουν σθεναρὰ τὰ οἰκονομικά τους συμφέροντα, ἐναντι τῶν ἀμερικανῶν ἀνταγωνιστῶν τους. «Πέθαναν γιὰ τὴ Γαλλία, ἀλλὰ ἡ Γαλλία τοὺς ξέχασε» κραύγαζε στὶς 10 Φεβρουαρίου τὸ πρωτοσέλιδο τῆς New York Post, κάτω ἀπὸ τὴ φωτογραφία ἐνὸς ἀχανοῦς νεκροταφείου Ἀμερικανῶν στρατιωτῶν στὴ Νορμανδία. «Μὲ φίλους σὰν κι ἐσᾶς, ποιὸς χρειάζεται τοὺς ἐχθρούς;» φώναζε τὸ τηλεοπτικὸ δίκτυο Fox News.

Μέχρι καὶ οἱ τηγανιτὲς πατάτες προτάθηκε ἀπὸ ἄλλο ἀμερικανικὸ κανάλι νά ἀλλάξουν ὄνομα στὰ μενοῦ τῶν ἀμερικανικῶν ἐστιατορίων καὶ ἀπὸ french fries (γαλλικὲς πατάτες) νά μετονομαστοῦν σὲ freedom fries

(πατάτες τῆς ἐλευθερίας)! Μικρότερη κριτική, ἀλλὰ σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο, δέχτηκε ὁ Γερμανὸς Καγκελάριος Σρέντερ, ποὺ χαρακτηρίστηκε ἀποτυχημένος καὶ ἀνύπαρκτος.

Καὶ τὸ ἐρώτημα προβάλλει ἀμείλικτο: Θὰ ἐμπιστευόμαστε χωρὶς ἐνδοιασμοὺς τὴν πληροφόρηση ποὺ θὰ μᾶς προσφέρουν δωρεὰν καὶ μέσα στὸ σπίτι μας τὰ διεθνῆ δίκτυα ἐνημέρωσης; Θὰ ἐπιδιώξουμε αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν κριτικὴ ἀνάλυση τῶν εἰδήσεων ποὺ θὰ μᾶς σερβίρονται; Ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ μείνουμε πάλι ἐμβρόντητοι, ἂν ἐξαπατηθοῦμε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ, ὅπως τότε, ὅταν στίς παραμονές

τῆς κηρύξεως τοῦ προηγούμενου πολέμου κατὰ τοῦ Ἰράκ, ὅλοι συγκατατεθήκαμε ἀβίαστα ἀντικρίζοντας τὸν βασανιστικὸ θάνατο τοῦ θαλασσοπόουλο ποὺ σπαρτάραγε κατὰ-μαυρο μέσα στὸ πετρέλαιο ποὺ ἄφησαν οἱ κακοὶ Ἰρακινοὶ νὰ μολύνει τὸ οἰκοσύστημα τοῦ Περσικοῦ Κόλπου. Μόνο ποὺ ἡ ψυχραὶμη ματιὰ ἐνὸς εἰδικοῦ ἐπιστήμονα ἐπεσήμανε λίγες μέρες μετὰ τὴν εἰσβολή, ὅτι τὸ θαλασσοπόουλο αὐτὸ ἦταν ἕνας δυστυχῆς κορμοράνος τῆς... Βρετάνης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε καμιά βέβαια σχέση μὲ τὴν περιοχὴ!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος)

Joseph Haydn (1732 - 1809)

Ὁ «Πατέρας τῆς Συμφωνίας» (συνέθεσε 107 συμφωνίες!), ὅπως ἔχουν ἀποκαλέσει τὸν Χάϊντν (Τζ. Μπ. Σώ), δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀποτελεῖ ἐξάιρεση χριστιανοῦ μουσικοῦ - ἐξάλλου, ἐκτὸς τῆς μουσικῆς, εἶχε σπουδάσει καὶ θεολογία. Στὸ χῶρο τῆς θρησκευτικῆς μουσικῆς, ὁ Χάϊντν διακρίθηκε συνθέτοντας Λειτουργίες, Ὁρατόρια, Δοξολογίες καὶ διαφόρους Ὑμνους (ἀξίζει νὰ ἀκούσουμε τὸ Ὁρατόριο ἢ *Δημιουργία*, καθὼς καὶ τὸ ἄλλο ἀριστούργημά του *Οἱ ἑπτὰ τελευταῖοι Λόγοι τοῦ Χριστοῦ στὸ Σταυρό*). Γιὰ τὴ μουσικὴ του, ἔγραψε ὁ Γκαϊτε: «... Ἐπὶ πενήντα χρόνια συνηθίζω ν' ἀκούω μουσικὴ τοῦ σημαντικοῦ Αὐστριακοῦ συνθέτη, γιὰ αὐτὸ μοῦ δημιουργεῖ μιὰ ψυχικὴ ἱκανοποίηση, μιὰν αἴσθησι εὐφορίας καὶ ἀνώτερης ὀλοκλήρωσής μου. Νοιώθω νὰ ἐρχομαι ἄθελά μου σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ Θεὸ καὶ μάλιστα νὰ θέλω νὰ κάνω κάτι ποὺ θὰ Τοῦ εἶναι ἀρεστό!...».

Γιὰ τὴν βαθιὰ πίστη τοῦ Χάϊντν στὸν Χριστό, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ὁ βιογράφος του Γκέοργκ Γκριζινγκερ, ποὺ τὸν ἔζησε ἀπὸ κοντά: «... Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ὁ Χάϊντν εἶχε συμφιλιωθεῖ μὲ τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου καὶ προετοιμαζόταν κάθε μέρα νὰ τὸν συναντήσει, ὅπως ἔλεγε. Οἱ ὁμολογίες πίστεως

δὲν ἀποτελοῦσαν γι' αὐτὸν ἀόριστη κενότοπι θεώρηση, γιὰτι διαπίστωνε ὅτι ὅσα δίδασκε ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο μιλοῦσε γιὰ τὸν θάνατο ἠρεμοῦσε τὸ πνεῦμα του». Αὐτὴ τὴν πίστη στὸν Χάϊντν μπορούμε νὰ τὴν δοῦμε κι' ἀπὸ ἄλλες πηγές, κυρίως ὅμως μέσα ἀπὸ τὰ χειρόγραφα του:

«... Ὅταν σκέφτομαι τὸ Θεὸ, ἡ καρδιά μου χτυπάει δυνατὰ...»

«... Τὸ πρωτὶ ξυπνάω νωρίς. Μόλις σταθῶ στὰ πόδια μου, γονατίζω γιὰ νὰ προσευχηθῶ στὸ Θεὸ καὶ τὴν Παναγία νὰ μὲ βοηθήσουν καὶ σήμερα...»

Καὶ τὴν χειρόγραφη διαθήκη του, τὴν ξεκινάει ὡς ἑξῆς:

«Στὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδας, τοῦ Θεοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Ἀμήν.

Ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα τοῦ θανάτου, ἐπειδὴ μᾶς εἶναι ἄγνωστες, καὶ ἐπειδὴ ὁ θάνατος μᾶς ξαφνιάζει ὅταν δὲν τὸν περιμένουμε, ἐγὼ ποὺ ὑπογράφω τὸ παρόν, ἔχοντας σῶας τὰς φρένας, δίνω ἐντολὴ νὰ ἀκολουθηθοῦν ἀκριβῶς οἱ παρακάτω ὁδηγίες μου:

1. Παραδίδω τὴν ψυχὴ μου στὴ μεγαλοψυχία καὶ τὴν ἀπέραντη καλοσύνη τοῦ Θεοῦ.
2. Νὰ ταφεῖ τὸ σῶμα μου σύμφωνα μὲ τὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

3. Κατά τη νεκρώσιμη Ἀκολουθία νὰ καταβληθῶν στὸν ἱερέα δέκα φλορίνια.

4. Ἀφήνω δώδεκα φλορίνια γιὰ τὶς λειτουργίες ποὺ θὰ ψαλοῦν γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς μου στὸ ναὸ τῆς ἐνορίας μου...»

(*Συνεχίζεται*)

Ἡ Διεύθυνση Πολιτιστικῶν Ἐκδηλώσεων τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν διοργάνωσε τὴ Δευτέρα 10 Φεβρουαρίου ε. ε., στὴν αἴθουσα τοῦ Ἰνστιτούτου "Goethe", συναυλία Βυζαντινῆς καὶ Γρηγοριανῆς Μουσικῆς μὲ τὶς χορωδίες «Οἱ Μαῖστορες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης» μὲ χοράρχη τὸν Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γρηγόριο Στάθη καὶ «Nova Schola Gregoriana» ἀπὸ τὴν Ἰταλία, μὲ χοράρχη τὸν Καθηγητὴ Dr. Alberto Turco. Ὁ γενικός τίτλος τῆς συναυλίας ἦταν *Ἀντίφωνα, Βυζαντινὰ καὶ Γρηγοριανὰ*.

Οἱ δύο αὐτὲς χορωδίες, ὑπὸ τὴν φωτισμένη καθοδήγησι τῶν προαναφερθέντων χοραρχῶν, ἔχουν διακριθεῖ τόσο στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἰταλία, ὅσο καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες χῶρες γιὰ τὴν αὐθεντικὴ τους ἐρμηνεία σὲ ἔργα θρησκευτικῆς μουσικῆς (Βυζαντινῆς καὶ Γρηγοριανῆς) καὶ ἔχουν ἀποσπάσει διθυραμβικὲς κριτικὲς γιὰ τὶς ἡχογραφήσεις καὶ τὶς συναυλίες τους.

Στὴν ἐκδήλωσι αὐτὴ παραβρέθηκαν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. κ. Χριστόδουλος, ἐπίσκοποι, ἱερεῖς, μοναχοὶ καθὼς καὶ πλῆθος κόσμου. Ἄξιο προσοχῆς εἶναι τὸ καλαισθητὸ καὶ ἐνημερωτικὸ ἐντυπο πρόγραμμα τῆς συναυλίας.

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς συναυλίας διαρθρώθηκε μὲ τρόπο πραγματικῆς ἀντίφωνης ψαλμωδῆσεως. Τὸ ἴδιο κείμενο, μὲ μουσικὸ ἔνδυ-

μα Βυζαντινὸ ἢ Γρηγοριανό, ψάλλθηκε ἐναλλάξ ἀπ' τοὺς δύο χοροὺς ψαλτῶν στὰ Ἑλληνικά καὶ στὰ Λατινικά ἀντίστοιχα. Τὰ κείμενα ἦταν τὰ ἑξῆς: 1) *Ἀλληλοῦια / Allelouia. De profundis*, 2) *Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριο - Τὴν τιμωτέραν / Magnificat*, 3) *Δόξα σοι τῷ δεῖξαντι τὸ φῶς / Gloria in excelsis Deo*, 4) *Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου / Dirigatur. Elevatio. Responsorium - graduale*, 5) *Κύριος στερέωμά μου - Ἀγαπήσω σε Κύριε / Dominus firmamentum. Antiphona ad communionem*. Τὰ ψάλματα ἐπιλέχθηκαν νὰ ἀνήκουν στὸν ἴδιο ἦχο, κατὰ τὶς δύο μουσικὲς παραδόσεις, ὅσο αὐτὸ ἦταν δυνατό.

Τὸ δεύτερο μέρος ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἐλεύθερο πρόγραμμα καὶ γιὰ τὶς δύο χορωδίες. Ἐτσι λοιπόν, ξεκίνησε πρώτη ἡ «Nova Schola Gregoriana», ἡ ὁποία ἐψάλε κείμενα παρμένα ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ, τὸν Ἡσαΐα, τὸν Εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ καὶ τὸν Ματθαῖο. Στὴ συνέχεια ἀκολούθησαν «Οἱ Μαῖστορες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης», οἱ ὁποῖοι ἐψάλλαν τὸ ποίημα Ἀνδρέου (+ 740) «Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες», Πεντηκοστάρια καὶ τὸ «Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα». Ἡ συναυλία ἔκλεισε μὲ τὸ «Κύριε ἐλέησον» τὸ ὁποῖο ψάλλθηκε καὶ ἀπὸ τὶς δύο χορωδίες ξεχωριστά, σὲ διαφορετικὸ μέλος καὶ ἦχο.

Αὐτὴ ἡ συνύπαρξι τῶν δύο θρησκευτικῶν μουσικῶν παραδόσεων ὅπως ἐρμηνεύθηκαν ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς διακεκρυμμένες χορωδίες ἦταν πράγματι, μιὰ σπάνια καὶ ἀξέχαστη ἐμπειρία γιὰ ὅλους ὅσοι παρεβρέθηκαν ἐκεῖνη τὴ βραδιά στὸ Ἰνστιτούτο "Goethe".

A. Γ.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν ἑκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξιος: Γεώργιος Δ. Ἰατροῖδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήνα. Προϊστάμενος Τυπογραφεῖον: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήνα. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ ἐσωτερικῶν € 9, ἐξωτερικῶν 30 \$ U.S.A. Ἡ διευθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήνα, Ἀπρίλιος 2003

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

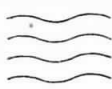
55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Ἐπιμέλεια: Ἀναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδοῦλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Ἡ ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότυπη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998